

Ari Þorgilsson: Islantilaisten kirja¹

Suomentaneet ja toimittaneet

ANNIINA LAINE, PAULIINA PELTO-HUIKKO, DITA TAMMIVAARA,
MARI AGGE, MIRJAMI LAPPALAINEN, AIRI LEINONEN, KIRSI
KANERVA JA KENDRA WILLSON²

Johdanto

Mikä *Islantilaisten kirja* on?

Islantilaisten kirja, alkukielellä *Íslendingabók*, on muinaisislanniksi kirjoitettu historiateos, joka kuvaa lyhyesti keskeisimpiä tapahtumia Islannissa noin vuodesta 870 vuoteen 1120. Teos kertoo siitä, miten skandinaavista alkuperää olevat talonpojat tulivat ja asettuivat Islantiin, miten he jakoivat maan neljänneksiin, järjestivät hallinnon ja asettivat lait sekä miten kristinusko tuli ja vakiintui saaren asukkaiden uskonnoksi.

Islantilaisten kirja on kirjoitettu vuosien 1122 ja 1133 välillä. Se on varhaisin nykypäiviin asti säilynyt muinaisislanniksi kirjoitettu lähde.³ Sen kirjoitti pappi Ari Viisas (*fróði*) Þorgilsinpoika (1067/68–1148), pääasiallisesti suullisiin lähteisiin tukeutuen. *Íslendingabók* on kirjoitettu suhteellisen pian siinä kuvattujen tapahtumien jälkeen. Teos kuvaa Islannin valtion ja kansakunnan syntyä melkein aikalaisen näkökulmasta, mikä tekee siitä ainutlaatuisen aikalaislähteen. Islantilaisten kirja on yksi tärkeimmistä Islannin varhaisesta historiasta kertovista lähteistä. Sen luoma kuva on monelta osin yhdensuuntainen Islannin asuttamista kuvaavien saagojen ja arkeologisten löytöjen kanssa. Kuten suurin osa Islannin varhaisista kirjallisista lähteistä, *Islantilaisten kirja* on kirjoitettu kansankielellä.⁴

Ari sanoo esipuheessaan kirjoittaneensa *Islantilaisten kirjan* ”piispoillemme Þorlákrille ja Ketillille” (*biskopum órum, Þorláki ok Katli*) ja näyttäneensä sitä näille ja pappi Sæmundrille. Tämän lauseen perusteella on voitu ajoittaa tekstin kirjoittaminen vuosien 1122 ja 1133 väliselle ajalle, sillä Ketill Þorsteininpoika (1075–1145) vihittiin Hólarin piispaksi vuonna 1122 ja Sæmundr

¹ Kiitämme lämpimästi tekstin vertaisarvioitsijoita heiltä saamastamme palautteesta ja kommentista.

² Työryhmän työhön osallistuneista on lueteltu aakkosjärjestyksessä ensin ne opiskelijat, jotka osallistuiivat suomennostyöhön kolmen lukukauden ajan, sitten ne, jotka olivat mukana 1–2 lukukautta, ja lopuksi tekstin toimittaneet väitelleet tutkijat.

³ Diana Whaley, 'A Useful Past: Historical Writing in Medieval Iceland', teoksessa Margaret Clunies Ross toim., *Old Icelandic Literature and Society*, Cambridge University Press: Cambridge 2000, 161–202, tässä 162.

⁴ Viikinkiaikana (n. 800–1050) ja varhaiskeskiaikana Skandinavia ja Islanti muodostivat yhtenäisen kielialueen. Aikalaislähteissä tätä kieltä kutsutaan useimmiten nimellä *dönsk tunga*, 'tanskan kieli'. Nykyruotsissa käytetään termiä *fornnordiska* (tai *fornvästnordiska* Norjan ja Islannin kirjakiielestä 1200- ja 1300-luvulla), norjassa ja tanskassa *norrønt*; englannissa *Old Norse* tai *Old Icelandic*. Suomessa tästä kielestä puhutaan joko muinaisislantina tai muinaisnorjana.

Viisas (fróði) Sigfússinpoika (s. 1056) kuoli vuonna 1133.⁵ Toisaalta *Islantilaisten kirjan* 10. luku mainitsee Goðmundr Þorgeirrinpojan toimineen lainpuhujana kaksitoista kesää; Goðmundr oli lainpuhujana 1123–1134, joten kyseinen lause ei voi olla vanhempi kuin vuodelta 1134, mutta se saattaa olla myös myöhempi lisäys.⁶ Tekstissä ei kerrota, olivatko piispat tilanneet tekstin tai kehottaneet Aria kirjoittamaan sen. Viimeiset tekstissä mainitut tapahtumat ovat vuodelta 1118, tai 1120, jos pääsiäiskierron vaihtuminen lasketaan mukaan.

Syitä siihen, miksi *Islantilaisten kirja* alkujaan on kirjoitettu, on pohdittu paljon. Arin aikomuksena on ilmeisesti ollut kirjoittaa totuudenmukainen kuvaus Islannin varhaisesta poliittisesta historiasta ja kirkkohistoriasta. Se seikka, että *Islantilaisten kirja* on kirjoitettu piispojen pyynnöstä ja Sæmundrin johdolla, vihjaa tekstin jonkinasteisesta virallisesta luonteesta.⁷ *Islantilaisten kirjan* kerronta on hyvin tiivistä ja kuvastaa eittämättä tietoista valikointia tietyn ideologisen päämäärän saavuttamiseksi. Kertomuksena Islannin asuttamisesta ja kristillistymisestä *Islantilaisten kirja* edustaa eräänlaista perustamismyyttiä eli totena pidettyä kuvausta 'kansakunnan' myytnomaiseen menneisyyteen sijoittuvasta synnystä. Lain säätäessään saaren asukkaat luovat asuttamaansa tilaan järjestäytyneen yhteiskunnan ja edesauttavat näin myös islantilaisuuden syntymistä (kun taas saaren asuttamisvaiheessa ei vielä voida puhua 'islantilaisista').⁸

Svend Ellehøj on esittänyt, että *Islantilaisten kirjan* tarkoituksena on ollut vahvistaa saaren asukkaiden yhtenäisyyttä ja heidän mahtavia esi-isiäään kohtaan tuntemaansa ylpeyttä.⁹ On syytä huomata, että teksti keskittyy nimenomaan rikkaimpien ja mahtavimpien miesten tekoihin ja sukuihin. Tavalliset talonpojat, orjat ja naiset jäävät kerronnassa paitsioon; esimerkiksi ainoa tekstissä mainittu maanasuttajanainen on Arin oma esiäiti Auðr. Sosiaaliset erot Islannissa olivat kuitenkin pienemmät kuin muualla keskiajan Euroopassa.¹⁰ Siân Grønlie taas on esittänyt, että *Islantilaisten kirja* voidaan pitää myös sukhistoriana, sillä useimmat siinä mainituista tärkeimmistä henkilöistä kuuluvat Arin omaan sukuun.¹¹ Teos kuvastaakin lähinnä hallitsevan (mies)eliitin ja erityisesti Arin oman sukuyhteisön ja siihen kytköksissä olleiden tahojen maailmankuvaa ja ajatuksia. Kertomalla Grönlannista ja Viinimaasta¹² Ari toisaalta puhuttelee laajempaa islantilaista

⁵ Jakob Benediktsson, 'Formáli', teoksessa Jakob Benediktsson toim., *Íslendingabók. Landnámabók. Fyrri hluti* (Íslenzk fornrit, 1), Hið Íslenzka fornritafélag: Reykjavík 1968, v-cliv, tässä xvii.

⁶ Jakob Benediktsson 1968, xvii–xviii.

⁷ Whaley 2000, 174.

⁸ John Lindow, 'Íslendingabók and Myth', *Scandinavian Studies* 69, 4 (1997), 454–464, tässä 460 ja *passim*.

⁹ Svend Ellehøj, *Den ældste norrøne historieskrivning* (Bibliotheca Arnemagnæana, 26), Munksgaard: København 1965, 80–84.

¹⁰ Whaley 2000, 187–188.

¹¹ Siân Grønlie, 'Introduction', teoksessa Siân Grønlie toim., *Íslendingabók. Kristni saga. The Book of the Icelanders. The Story of the Conversion*, Viking Society for Northern Research: London 2006, vii–xlvii, tässä xiv–xviii.

¹² Viinimaa-nimitystä (*Vinland*) käytettiin Islannissa Pohjois-Amerikan itärannikolle sijoittuvasta alueesta, jonne viikingit olivat tehneet tutkimusretken vuoden 1000 tietämillä. Tutkijat eivät ole alueen mahdollisesta tarkasta sijainnista yksimielisiä. Löytöretkistä Viinimaahan kertovat *Grœnlendinga saga* ja *Eiríks saga rauða* (teoksessa Einar Ól. Sveinsson & Matthías Þórðarson toim., *Eyrbyggja saga. Brands þátr Örova, Eiríks saga rauða. Grœnlendinga saga. Grœnlendinga þátr* (Íslenzk fornrit, 4), Hið Íslenzka fornritafélag: Reykjavík 1935, 139–237, 239–269), joista jälkimmäinen on suomennettu: Jyrki Mäntylä käänt., 'Viinimaan saaga' teoksessa *Saagat*, Otava: Helsinki 1987, 7–39.

yhteisöä muistuttaessaan lukijaa siitä, että on olemassa vielä kaukaisempia maita, jotka on asutettu Islannista käsin. Samalla hän vie Islantia lähemmäs 'tunnetun maailman' keskustaa.¹³

Kuten edellä on mainittu, *Islantilaisten kirja* on myös kirkkohistoriaa. Kirjoittaja painottaa tekstissä kristinuskon vahvaa asemaa Islannissa muun muassa kertomalla, että maan ensimmäiset asukkaat, tekstissä mainitut irlantilaiset eremiitit (*papar*), olivat kristittyjä. Hän ajoittaa tapahtumat viittaamalla Norjan kuninkaisiin, eurooppalaisiin hallitsijoihin tai paaveihin. Näin hän samalla liittää Islannin osaksi Eurooppaa ja kristillistä maailmaa.¹⁴ Lainpuhujan asema ja kyseisessä tehtävässä toimineet miehet ovat toinen tekstin painopisteistä. On esitetty, että tekstin avulla olisi pyritty tukemaan 1100-luvun alkupuolella kirjalliseen muotoon saatetun kristillisen lain hyväksymistä.¹⁵

Diana Whaley on katsonut, että *Islantilaisten kirjan* tarkoituksena on ollut muokata islantilaisten kuvaa itsestään ja maastaan. Ari puhuttelee ensisijaisesti islantilaista yleisöä, mikä näkyy muun muassa siinä, että kirjassa oletetaan lukijan tuntevan Islannin maantiedettä. Ensimmäisen persoonan ja deiktisten pronomien käyttö (esim. *ossa landa* 'maanmiehemme' luku 7, *á þvísa landi* 'tässä maassa' luku 9) korostaa islantilaista yhteisöä.¹⁶ Norjassa puhuttiin samaa kieltä, joten kirja kertoi Islannista myös norjalaisille. Islantilaisten yhteys Norjaan haluttiin muistaa, olihan Norja *Islantilaisten kirjan* mukaan Islannin asuttajien kotimaa, josta varakkaat talolliset olivat perhekuntineen lähteneet päästäkseen eroon kuningas Haraldr Kaunotukan harjoittamasta sorrosta ja tyranniasta.¹⁷ Toisaalta haluttiin myös erottua norjalaisista.¹⁸ Kirjoittamalla Islannin asuttamisesta, lakien luomisesta ja kristillistymisestä Ari kirjoitti islantilaisille oman historian.¹⁹ Samalla hän epäilemättä tuli vaikuttaneeksi myös islantilaisen identiteetin muotoutumiseen.

Islantilaisten kirjassa oleva sukuluettelo yltää islantilaisten esi-isiin: pohjoismaisten hallitsijoiden ja jumaluuksien kautta päädytään aina myyttiseen esi-isään, Arin sanoin "turkkilaisten kuninkaaseen" Yngviin saakka. "Turkkilainen" ei tässä yhteydessä viitannut Turkkiin nykymerkityksessä vaan antiikin Troijaan, jonka skandinaavit sijoittivat Aasiaan ja jota he pitivät muinaisten kuninkaitensa esi-isien, pakanajumalien, alkukotina.²⁰ Pyrkimys liittää oma alkuperänsä antiikin maailmaan oli tyypillistä monille eurooppalaisille kansoille keskiajalla. Siihen pyrki esimerkiksi Geoffrey Monmouthilainen laatiessaan 1100-luvun alkupuolella teoksensa

¹³ Lindow 1997, 459.

¹⁴ Whaley 2000, 178.

¹⁵ Whaley 2000, 185. Ennen islantilaisen lain saattamista kirjalliseen muotoon 1100-luvun alkupuolella lain säilymisestä ja välittymisestä uusille sukupolville olivat vastanneet lainpuhujat. Heidän tehtävänä oli ollut muistaa laki ulkoa ja lukea siitä kolmasosa kerrallaan jokakesäisillä käräjillä. Lain kirjoittamista muistiin pidettiin tärkeänä, sillä näin voitiin varmistaa, ettei laki muuttunut lainpuhujalta toiselle. Tarvittaessa lainkohta, josta lainpuhujalla oli epävarma, voitiin tämän jälkeen tarkastaa kirjasta. Ks. Hans Fix, 'Laws. 2, Iceland', teoksessa Phillip Pulsiano toim., *Medieval Scandinavia. An Encyclopedia*, Garland: New York & London 1993, 384–385. Ks. lainpuhujista myös alla.

¹⁶ Whaley 2000, 183.

¹⁷ Whaley 2000, 180–181.

¹⁸ Preben Meulengracht Sørensen, 'Social Institutions and Belief Systems of Medieval Iceland (c. 870–1400) and Their Relations to Literary Production', teoksessa Margaret Clunies Ross toim., *Old Icelandic Literature and Society*, Cambridge University Press: Cambridge 2000, 8–29, tässä 17.

¹⁹ Whaley 2000, 192–193.

²⁰ Ks. esim. Anthony Faulkes toim., *Snorri Sturluson. Edda: Prologue and Gylfaginning*, Viking Society for Northern Research: London 2005, 4.

Historia regum Britanniae (*Britannian kuninkaiden historia*, ei suom.), joka tunnettiin myös Islannissa. Kirjatessaan ylös²¹ antiikin Kreikkaan saakka ulottuvia sukupuitaan islantilaiset näin ollen seurasivat Euroopassa samaan aikaan yleisesti vallalla olleita virtauksia. Esimerkiksi antiikin troijalaisista kertovan *Trójumanna sagan* (*Trojjalaisten saaga*, ei suom.) sisältävän *Hauksbók*-kokoelmäkäsikirjoituksen toimittanut laamanni Haukr Erlendsson (k. 1334) katsoi polveutuvansa kyseisessä saagassa kuvatuista Troijan sankareista.²² Hallitseville islantilaissuvuille linkki antiikin kuningassukuihin (joista myös Norjan hallitsijat katsoivat polveutuvansa) oli merkittävä ansio heidän toimiessaan Norjassa tai yhteistyössä norjalaisten kanssa.²³

Islantilaisten kirja kuvaa mennyttä aikaa, jolloin yhteiskunnan asiat olivat järjestyksessä, uskontoa ja lakia myöten – ainakin ihmisten muistoissa. Islantilaisilla ei ollut vielä hallitsijaa, vain piispat ja lakineuvosto. Islannin vapaavaltion hyvät ajat olivat kuitenkin takanapäin, sillä valta alkoi keskittyä Islannissa muutamien sukujen käsiin jo Arin aikana. 1200-luvun alussa islantilaiset kävivät sisällissotaa keskenään, ja 1260-luvulla islantilaiset hyväksyivät Norjan kuninkaan hallitsijakseen.²⁴

Islannin asuttamisesta ja varhaisesta historiasta

Islantilaisten kirjan ja muiden muinaisislantilaisten lähteiden mukaan Islannin asuttaminen alkoi 870-luvulla, ja vuoteen 930 mennessä lähes kaikki rannikot olivat asutettuina. Nämä uudet asukkaat tulivat pääasiassa Norjasta, jossa vuosina 872–931 hallinnut Haraldr Kaunotukka (*hárfağri*) oli alistanut valtaansa useita pikkukuningaskuntia. Haraldrin ankara hallinto ja kova verotus saivat monet tilalliset ja päälliköt lähtemään maasta ja etsimään uusia asuinalueita Islannista. Pohjoismaisten uudisasukkaiden mukana tuli myös kelttejä Englannista, Skotlannista, Irlannista ja Hebrideiltä. He ovat olleet sotaretkiltä mukaan otettuja vankeja tai orjia, osa todennäköisesti myös vaimoja²⁵ ja seka-avioliitoista syntyneitä jälkeläisiä. Islannin asuttamisesta kertova *Landnámabók* (*Maan asuttamiskirja*, ei suom.) kuvaa noin neljäsataa saarelle saapunutta asuttajaa ja perhekuntaa; kyseinen teos mainitsee yli 3 000 henkilöä ja 1 400 paikannimeä.²⁶

Uudessa maassa tarvittiin vähitellen jonkinlainen organisaatio huolehtimaan yhteisistä asioista ja edistämään yhteisöllisen elon sujuvuutta. Vuonna 930 perustettiin Islannin yleiskäräjät, *Alþingi*.

²¹ Geoffrey of Monmouth, *Historia regum Britanniae*, toim. Jacob Hammer (The Medieval Academy of America, 57), Medieval Academy of America: Cambridge 1957.

²² Finnur Jónsson toim., *Hauksbók. Udgiven efter de gamle arnamagnæanske håndskrifter no. 371, 544 og 675, 40 samt forskellige papirshåndskrifter*, Det kongelige nordiske oldskrift-selskab: København 1892-1896, 504-505; Stefanie Würth, *Der "Antikenroman" in der isländischen Literatur des Mittelalters: eine Untersuchung zur Übersetzung und Rezeption lateinischer Literatur im Norden* (Beiträge zur nordischen Philologie, 26), Helbing & Lichtenhahn: Basel & Frankfurt am Main 1998, 155–156; Annette Lassen, 'Origines Gentium and the Learned Origin of *Fornaldarsögur Norðurlanda*', teoksessa Annette Lassen, Agneta Ney & Ármann Jakobsson toim., *The Legendary Sagas. Origins and Development*, University of Iceland Press: Reykjavík 2012, 33–58, tässä 47–48.

²³ Whaley 2000, 178.

²⁴ Meulengracht Sørensen 2000, 24.

²⁵ Geeniperimätutkimusten mukaan Islannin alkuperäisistä asuttajista suurin osa miehistä on ollut skandinaavisperäisiä, naisista taas melkein puolet Britteinsaarilta peräisin. Ks. Agnar Helgason et al., 'mtDNA and the Origin of the Icelanders: Deciphering Signals of Recent Population History', *American Journal of Human Genetics* 66 (2000), 999–1016.

²⁶ Peter Hallberg, *Den isländska sagan*, Svenska bokförlaget: Stockholm 1956, 3–4.

Lainsäädäntövaltaa käytti yleiskäräjillä lakineuvosto, *lögrétta*, johon kuului aluksi 36, myöhemmin 48 päällikköä (*goðar*, yks. *goði*, nimitys johdettiin jumalaa tarkoittavasta sanasta *god*). Lakioikeuden johtajana toimi lainpuhujana, *lögsögumaðr*. Lakineuvosto valitsi hänet kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Lainpuhujan tehtävänä oli osata koko laki ulkomuistista ja esittää se kokonaisuudessaan käräjillä kolmen vuoden kuluessa.²⁷

Lakineuvoston lisäksi islantilaiset perustivat myös tuomioistuimen, johon kuului 36 jäsentä. Se jaettiin myöhemmin neljäksi itsenäiseksi tuomioistuimeksi, joista kunkin toimialueena oli neljäsosa maasta. Koska tuomioistuinten tuomioiden piti olla yksimielisiä, ei monia asioita voitu lainkaan ratkaista, mikäli yksimielisyyttä ei saavutettu. Siksi 1000-luvun alkupuolella (joissain yhteyksissä tämän kerrotaan tapahtuneen vuoden 1005, toisissa taas vuoden 1015 tienoilla) perustettiin viides tuomioistuin, *fimtardómr*. Siihen voitiin vedota, kun muissa tuomioistuimissa ei päästy yksimieliseen päätökseen. *Alþingi* käytti lainsäädäntö- ja tuomiovaltaa, mutta toimeenpanevaa viranomaista ei ollut. Jos asianomistaja sai vastapuolensa tuomitukseksi tuomioistuimessa, hänen oli itse huolehdittava tuomion toimeenpanosta.²⁸

Goði-päälliköt olivat eräänlaisia aluepäälliköitä, jotka käyttivät alueellaan sekä hengellistä että maallista valtaa. Heidän arvoaan ja vallankäyttöään kuvataan sanalla *goðorð*. *Goði*-päällikön alaiset talolliset sitoutuivat seuraamaan ja avustamaan päällikköään, ja tämä puolestaan lupasi heille suojeluksensa. Päällikkö, jolla oli eniten seuraajia, sai myös eniten sananvaltaa käräjillä. Joka yhdeksännen alaisen oli seurattava omaa päällikköään käräjille, ja kotiin jäävien oli maksettava matkan kustannukset.²⁹

Kristinusko hyväksyttiin islantilaisten ainoaksi uskonnoksi virallisesti yleiskäräjien päätöksellä vuonna 1000. Jo sitä ennen jotkut Islannin asukkaista olivat olleet kristittyjä tai tutustuneet kristinuskoon muuten. Ulkomaanmatkoilla käyneet pakanalliset islantilaiset katsoivat myös joskus hyötyvänsä siitä, että saivat eräänlaisen esikasteen: kristityt siunasivat pakanat ristinmerkillä, jotta nämä vapautuisivat pahoista voimista. Tällä tavoin siunatut pystyivät sujuvasti toimimaan sekä kristittyjen että pakanoiden kanssa ja saattoivat noudattaa kumman tahansa uskonnon tapoja.³⁰

Kristinuskon virallinen hyväksyminen ei myöskään täysin kieltänyt entistä uskontoa, vaan sitä sai harjoittaa salassa ylimenovaiheen ajan. Kääntyminen kristinuskoon tarkoitti pikemminkin tapojen muutosta; pakanallisen ajan rituaalien julkisesta toimittamisesta luovuttiin ja alettiin seurata kristinuskoon liitettyjä rituaaleja ja tapoja. Maailmankuva muuttui vähitellen, ja monet vanhat uskomukset ja käsitykset säilyivät. Niiden rinnalla muistissa pysyivät myös vanhat suullisena

²⁷ Jesse L. Byock, 'Alþingi', teoksessa Phillip Pulsiano toim., *Medieval Scandinavia. An Encyclopedia*, Garland: New York & London 1993, 10–11 (Byock 1993a).

²⁸ Byock 1993a; Kari Ellen Gade, 'Crime and Punishment', teoksessa Phillip Pulsiano toim., *Medieval Scandinavia. An Encyclopedia*, Garland: New York & London 1993, 115–117, tässä 115.

²⁹ Jesse L. Byock, 'Goði', teoksessa Phillip Pulsiano toim., *Medieval Scandinavia. An Encyclopedia*, Garland: New York & London 1993, 230–231 (Byock 1993b). Kun islantilaiset siirtyivät Norjan kuninkaan alaisuuteen (1262–1264), kruunu lakkautti vanhan *goði*-laitoksen ja asetti Islantiin omat virkamiehensä. Myös lain toimeenpanovalta siirtyi kruunulle.

³⁰ Ks. esim. *Egillin saaga* (luku 50), jossa päähahmo Egill Skalla-Grímsson ja hänen veljensä ottavat tällaisen esikasteen (*prímsignan*) Englannin kuningas Ethelstanin luona. Sigurður Nordal toim., *Egils saga Skalla-Grímssonar* (Íslenzk fornrit, 2), Hið Íslenzka fornritafélag: Reykjavík 1955, 129; suom. Antti Tuuri käänt., *Egillin, kalju-Grímrinpojan saaga*, Otava: Helsinki 1994, 114.

perinteenä välittyneet tarinat ja runot, joiden kautta jälkipolville säilyivät kertomukset esi-isien teoista ja muinaisskandinaavisesta mytologiasta.³¹

Kristinuskoon kääntyminen ei järkyttänyt suuresti maan valtarakennetta. Kaikki muutokset kirkkolakiin ja uudet hengellistä elämää koskevat säädökset täytyi aluksi alistaa päälliköiden hyväksyttäväksi. Päälliköt, joiden on katsottu pakanallisella ajalla hoitaneen kulttipapin tehtäviä, saattoivat vihityttää itsensä kristityiksi papeiksi ja jatkaa samalla entistä vallankäyttöään (*godðorð*). He harjoittivat yhä myös kaupankäyntiä ja tuontitavaroiden välittämistä. Kirkon valta alkoi vahvistua, kun Islantiin perustettiin piispanistuin ensin Skálholtiin vuonna 1056 ja sittemmin Hólariin vuonna 1106. Kuitenkin vasta 1200-luvun loppuun mennessä kirkon asema alkoi vakiintua.³²

Hólarin ensimmäinen piispa Jón (tekstissä nimi on kirjoitettu muotoon Jóan) Ögmundrinpoika (1052–1121) toimi piispana 1106–1121. Hän perusti piispanistuimen yhteyteen koulun, johon hän kutsui ulkomaisia opettajia opettamaan latinaa, musiikkia ja runotaidetta. Myös ensimmäinen islantilainen luostari syntyi hänen aloitteestaan. Islantilaisilla luostareilla oli tärkeä osuus pakanallisen ajan kansanperinteen ja suullisen muistitiedon säilymisessä.³³

Islannin varhaisesta kirjallisesta kulttuurista

Kristinuskoon kääntymisen myötä Islannissa, kuten muuallakin Pohjolassa, omaksuttiin latinalaiset aakkoset. Kristilliset kirjoitukset ja latinankielinen kirjallisuus levisivät Islantiin kristinuskon mukana Euroopasta. Islantiin kehittyi hyvin omaleimainen ja monimuotoinen kirjallinen kulttuuri. Latinankielisten kirjoitusten lisäksi kansankielisiä tekstejä alettiin kirjoittaa jo varhain, mistä käsillä oleva *Islantilaisten kirja* on hyvä esimerkki. 1100-luvulla käännettiin myös monia pyhimyselämäkertoja ja latinankielisiä historiateoksia islanniksi. Kansankielinen saagakirjallisuus kukoisti erityisesti 1200-luvulla ja 1300-luvun alussa. Omaleimainen islantilainen kirjallinen kulttuuri kumpusi vanhasta, suullisena säilyneestä runo- ja kertomusperinteestä, jonka pohjalta alettiin laatia ja kirjata ylös skaldi- ja edda-runoutta sekä erityyppisiä saagoja.³⁴

Skaldi- ja edda-runot voidaan erottaa toisistaan muodon ja luonteen perusteella. Anonyymit, eepiset edda-runot pohjautuvat suulliselle tarinaperinteelle. Ne jaetaan yleensä mytologisiin (jumalista kertoviin) ja sankarirunoihin. Skaldirunot puolestaan kertovat ikuistavaan ja kunnioittavaan sävyyn aikansa tapahtumista ja henkilöistä, kuten hallitsijoista, sekä runoilijoiden omasta kokemuksesta ja tunteista. Niitä laatineet skaldit eli runoilijat olivat taiteilijoita, joista monet tunnetaan nimeltä. Skaldi- ja edda-runoissa käytetään erilaisia runomittoja. Edda-runoissa runomitta on yksinkertaisempi ja sanajärjestys useimmiten suora, kun taas skaldirunoissa käytetään runsaammin metaforista kieltä, erityisesti moniosaisia kiertoilmaisuja (*kenning*) ja poettisia

³¹ Ks. esim. Sverre Bagge, 'Christianization and State Formation in Early Medieval Norway', *Scandinavian Journal of History* 30, 2 (2005), 107–134.

³² Magnús Stefánsson, 'Church Organization and Function: Norway', teoksessa Phillip Pulsiano toim., *Medieval Scandinavia. An Encyclopedia*, Garland: New York & London 1993, 88–92, tässä 88–89; Byock 1993b, 231; Dag Strömbäck, *The Conversion of Iceland*, Viking Society for Northern Research: London 1975, 38–45, 58–59.

³³ Hallberg 1956, 8–9.

³⁴ Meulengracht Sørensen 2000, 14; Judy Quinn, 'From Orality to Literacy in Medieval Iceland', teoksessa Margaret Clunies Ross toim., *Old Icelandic Literature and Society*, Cambridge University Press: Cambridge 2000, 30–60, tässä 30–31, 41.

synonyymeja (*heiti*). Skaldirunojen sanajärjestys on melko vapaa. Skaldirunouden tulkitseminen edellytti usein mytologisen kuvaston tuntemista. Sen uskottiin myös säilyvän muuttumattomana monimutkaisten runomittojensa ansiosta.³⁵

Saogat ovat kertomuksia ja tarinoita, joiden pituus vaihtelee lyhyistä, novellimaisista tarinoista (*þátttr*, mon. *þættir*) romaanin mittaisiin, kuten *Brennu-Njáls saga* (*Poltetun Njállin saaga*, suom. Antti Tuuri).³⁶ Myös saagojen käsittelemät aihepiirit vaihtelevat. Tunnetuimpia ovat islantilaissaogat (*Íslendingasögur*), jotka kertovat merkittävistä islantilaisista sukuista ja joiden tapahtumat ajoittuvat Islannin asuttamista edeltävästä sukupolvesta kristinuskon ensimmäisiin vuosikymmeniin (n. vuosien 870 ja 1050 välille). Aikalaisaogat (*samtíðarsögur*, eli *Sturlunga saga* -kokoelma ja piispainsaogat, *biskupasögur*) kertovat 1100–1200-luvun islantilaisista tapahtumista ja henkilöistä. Ne ovat tärkeimpiä lähteitä Islannin 1200-luvun levottomuuksien ajoista. Muinaissaogat (*fornaldarsögur*) sijoittuvat muinaiseen menneisyyteen ja Islannin ulkopuolelle, pääasiassa Skandinaviaan. Ne sisältävät ajoittain runsaasti myös mytologista kuvastoa. Kuningassaogat (*konungasögur*) kertovat Norjan kuninkaista. 1200-luvun alussa Norjan kuninkaan hovissa saagamuotoon käännetty eurooppalaiset romanssit taas innoittivat islantilaisia kirjoittamaan myös omia, hovi- ja ritarimiljööhön sijoittuvia ritarisaagoja (*riddarasögur*).³⁷

Runouden ja kertovan kirjallisuuden lisäksi myös aiemmin suullisesti välittyneet lait kirjoitettiin muistiin,³⁸ kuten *Islantilaisten kirjassakin* kerrotaan. Ensimmäinen tunnettu islantilainen lakikokoelma oli *Hafliðaskrá*, joka kirjoitettiin 1117–1118. Kyseinen teksti ei ole säilynyt. Myös ensimmäinen islannin kielioppi (*Fyrsta málfræðiritgerðin*) kirjoitettiin 1100-luvun puolivälin tienoilla, ja se on säilynyt nykypäiviin asti.³⁹

Varhaisimpiin tunnettuihin teksteihin kuuluu Islantilaisten kirjan ohella myös muuta historiankirjoitusta. Tiedetään esimerkiksi, että pappi Sæmundr Sigfússinpoika kirjoitti Norjan kuninkaista, mutta hänen teoksensa ei ole säilynyt. Siihen kuitenkin viitataan muissa teksteissä.⁴⁰

³⁵ Kari Ellen Gade, 'Poetry and its Changing Importance in Medieval Icelandic Culture', teoksessa Margaret Clunies Ross toim., *Old Icelandic Literature and Society*, Cambridge University Press: Cambridge 2000, 61–95, tässä 62–68.

³⁶ Einar Ól. Sveinsson toim., *Brennu-Njáls saga* (Íslenzk fornrit, 12), Hið Íslenzka fornritafélag: Reykjavík 1954; suom. Antti Tuuri käänt., *Poltetun Njállin saaga*, Otava: Helsinki 1996.

³⁷ Joonas Ahola, 'Johdanto,' teoksessa Joonas Ahola toim. ja käänt., *Gísli Súrinojan saaga*, Johnny Kniga: Helsinki 2003, 11–35, tässä 15–19; Stefán Einarsson, *A History of Icelandic Literature*, The Johns Hopkins Press: Baltimore 1957, 122.

³⁸ Quinn 2000, 31.

³⁹ Whaley 2000, 162; Hreinn Benediktsson toim. ja käänt., *The First Grammatical Treatise: Introduction, Text, Notes, Translation, Vocabulary, Facsimiles* (University of Iceland Publications in Linguistics, 1), Institute of Nordic Linguistics: Reykjavík 1972.

⁴⁰ Ólafía Einarsdóttir, *Studier i kronologisk metode i tidlig islandsk historieskrivning* (Bibliotheca historica Lundensis, 13), Natur och kultur: Stockholm 1964, 169–171.

Arin elämästä

Ari Þorgilsinpojan elämästä tiedetään lähinnä se, mitä hän itse kirjoittaa *Islantilaisten kirjassa* (9. luku). Hän syntyi vuonna 1067 tai 1068. Hänen vanhempansa kuuluivat Islannin johtaviin sukuihin. Hänen isänsä Þorgils Gellirinpoika hukkuu Arin ollessa lapsi, kuten *Laxdæla sagassa* (*Lohilaaksolaisten saaga*, suom. Jyrki Mäntylä) kerrotaan.⁴¹ Ari kasvoi ensin isoisänsä Gellir Þorkellinpojan luona, mutta Gellir kuoli Tanskassa ollessaan paluumatkalla Roomasta vuonna 1074. Vuosi tämän tapahtuman jälkeen Ari meni seitsenvuotiaana Hallr Þórarinninpojan luokse kasvatettavaksi ja oli siellä neljätoista vuotta, kunnes Hallr kuoli vuonna 1089. Arin myöhemmästä elämästä on vain vähän tietoa. Islannin kristillistymisestä kertovassa *Kristni sagassa* (17. luku) mainitaan, että hänet vihittiin papiksi Gizurrin piispakaudella.⁴² Ari on mahdollisesti asunut tai ainakin omistanut maita Snæfellsnesin niemimaalla Staðr-nimisellä tilalla,⁴³ missä hänen pojanpoikansa Ari Vahva (*sterki*, k. 1188) on myöhemmin asunut. Hän on myös saattanut olla piispa Gizurrin palveluksessa ja matkustaa tämän kanssa ympäri maata. *Helgafellsártíðaskrá*-nimisen aikakirjan mukaan Ari kuoli vuonna 1148.⁴⁴

Ari mainitaan muissakin muinaisislantilaisissa lähteissä. Hän on ilmeisesti ollut arvostettu historiankirjoittaja. Oletetaan, että hän on kirjoittanut muutakin kuin tämän yhden tiiviin tekstin, joka on säilynyt. *Islantilaisten kirjan* alussa mainitaan aikaisempi versio tekstistä. On yritetty päätellä, miten ja missä määrin se on poikennut säilyneestä kirjasta. *Islantilaisten kirjan* otsikko on latinaksi *Libellus Islandorum* eli *Islantilaisten kirjanen* (deminutiivi). On mahdollista, että on ollut myös laajempi **Liber Islandorum*,⁴⁵ josta *Libellus* on yhteenveto. Lisäksi on esitetty, että Ari olisi kirjoittanut *Landnámabókin* ensimmäisen version, vaikka sen säilyneet versiot ovatkin paljon nuorempia.⁴⁶

Arin lähteistä ja esikuvista

Islantilaisten kirjassa Ari on kirjoittanut muistiin islantilaisten varhaisen historian pääpiirteet ja tärkeimmät tapahtumat.⁴⁷ Teoksessa käsitellään Islannin asuttamista ja islantilaisten historiaa ja alkuperää, Islannin eri neljännekset ensimmäisenä asuttaneiden perheiden sukupuita, Grönlannin asuttamista, Islannin suhdetta Norjaan ja hallitsijoita ja tapahtumia sekä Norjassa että muualla tuolloin tunnetussa maailmassa. Ensimmäisessä sukuluettelossa mainitaan kunkin neljänneksen ensimmäiset asuttajat ja luetellaan heidän sukunsa aina Islannin varhaisimpiin tai kirjoitushetkellä eläneisiin piispoihin saakka. Toisessa sukuluettelossa käydään läpi Arin oma, myyttisiin jumaliin juurensa ulottava sukupuoli.⁴⁸

⁴¹ Einar Ól. Sveinsson toim., *Laxdæla saga* (Íslenzk fornrit, 5), Hið Íslenzka fornritafélag: Reykjavík 1934, 229; suom. Jyrki Mäntylä käänt., *Lohilaaksolaisten saaga*, Otava: Helsinki 1967, 191.

⁴² Sian Grønlie toim., *Íslendingabók. Kristni saga. The Book of the Icelanders. The Story of the Conversion*, Viking Society for Northern Research: London 2006, 53..

⁴³ Suom. 'paikka', 'asutus', myöhemmin Staðastaðr, 'paikkojen paikka'.

⁴⁴ Jakob Benediktsson 1968, v–vii.

⁴⁵ Asteriski teoksen nimen edessä tarkoittaa, ettei kyseinen teos ole säilynyt.

⁴⁶ Grønlie 2006, ix–x, xii–xiii; Jakob Benediktsson 1968, viii–xvii.

⁴⁷ Meulengracht Sørensen 2000, 15.

⁴⁸ Whaley 2000, 171.

Islantilaisten kirjalla on otsikossaan sekä latinan- että muinaisislanninkielinen nimi, mikä ilmentää tekstin kaksijakoista alkuperää sekä oppineessa että suullisessa traditiossa. *Islantilaisten kirja* on muutamaa latinankielistä sanaa lukuun ottamatta kirjoitettu muinaisislanniksi. Modernimman historiankirjoituksen kriteerejä muistuttaen *Islantilaisten kirjassa* todetaan, että siinä käsiteltävistä asioista voidaan myöhemmin saada paikkansapitävämpää tietoa ja että tällöin tulisi väääräksi osoittautunut tieto korvata uudella. Ari viittaa myös lähteisiin: tietoa on saatu ennen kaikkea suullisena tietona luotettavilta ja hyvin muistavilta ihmisiltä. Lisäksi Ari viittaa myös fyysisiin todisteisiin, kuten irlantilaisten munkkien jälkeensä jättämiin kirjoihin, kelloihin ja sauvoihin.⁴⁹

Islantilaisten kirjan tapahtumat sidotaan historiallisiin tapahtumiin ja henkilöihin. Tapahtumat ajoitetaan viittaamalla toisaalta islantilaisiin lainpuhujiin ja mahtimiehiin, toisaalta Norjan, Englannin ja muun Euroopan hallitsijoihin sekä paaveihin: kuninkaiden kuolinvuosien kautta tapahtumat saadaan sidottua eurooppalaiseen kristilliseen ajanlaskuun.⁵⁰

Koska kirjoittaminen latinalaisin kirjaimin tuli Islantiin kristinuskon myötä, myös esikuvat kirjoittamiseen tulivat kristillisestä maailmasta. Edellä mainittu Sæmundr Sigfússinpojan kirjoitus Norjan kuninkaista on ollut jonkinlaisena esikuvana *Islantilaisten kirjalle*. Ari ja Sæmundr elivät samaan aikaan. *Islantilaisten kirjan* alussa Ari kertoo kirjoittavansa juuri Sæmundrin ja Islannin silloisten piispojen kehotuksesta. Sæmundr on siis vaikuttanut Ariin myös muuten kuin kirjoitustensa kautta.⁵¹

Arin kirjassa on paljon piirteitä, jotka tunnetaan oppineiden kirjallisuudesta keskiajan Euroopassa. Hänen kirjoitustyyliinsä näkyy välillä latinan vaikutus. Arin esikuvat olivatkin Sæmundria lukuun ottamatta todennäköisesti ulkomaisia. Mainitsemiensa historiallisten henkilöiden ja tapahtumien perusteella hänellä on ollut esimerkiksi anglosaksisia lähteitä.⁵²

Esimerkiksi Islannin asuttamisen aloitusajankohdan Ari saa kiinnitettyä kristilliseen ajanlaskuun englantilaisen kuningas Edmund Pyhän kuoleman avulla; tämä tapahtui vuonna 869/870.⁵³ Tässä yhteydessä Ari viittaa nimeltä kuningas Edmundin (Arilla: Eadmund) 'saagaan'.⁵⁴ Tutkimuksessa ei ole pystytty selvittämään, mikä Arin mainitsema lähde on ollut. Kyseessä on mahdollisesti ollut jokin Edmund Pyhästä kertova latinankielinen legenda.⁵⁵ Ari mainitsee tekstissä myös vuonna 604 kuolleen paavi Gregorius Suuren, minkä perusteella on päätelty, että Ari käytti lähteenään Bedan (k. 735) teosta *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum* (*Englannin kansan kirkkohistoria*, ei suom.) ja kenties muitakin Bedan tekstejä tai niihin pohjautuvia kirjoituksia.⁵⁶ Ari on tuntenut myös Adam

⁴⁹ Whaley 2000, 169–170.

⁵⁰ Whaley 2000, 170.

⁵¹ Whaley 2000, 169.

⁵² Ólafía Einarsdóttir 1964, 15, 171; Whaley 2000, 169.

⁵³ Ólafía Einarsdóttir 1964, 20, 30, 35, 340.

⁵⁴ Aksel E. Christensen, 'Om kronologien i Aris Íslendingabók og dens laan fra Adam af Bremen', teoksessa Johs. Brøndum-Nielsen, Peter Skautrup & Allan Karker toim., *Nordiske studier. Festskrift til Chr. Westergård-Nielsen på 65-årsdagen*, Rosenkilde og Bagger: København 1975, 23–34, tässä 24, 26.

⁵⁵ Ólafía Einarsdóttir 1964, 56–71, 340.

⁵⁶ Beda Venerabilis, *Baedae Opera historica: Ecclesiastical History of the English Nation, Based on the Version of Thomas Stapleton, 1565, in Two Volumes, Books 1-3* (Loeb Classical Library, 246), Harvard University Press: Cambridge 1979; Ólafía Einarsdóttir 1964, 24–27, 340.

Bremeniläisen (1100-luku) teoksen *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum* (*Hampurin arkkipiispojen historia*, ei suom.) tai jonkin siihen pohjautuvan tekstilähteen.⁵⁷

Bedalta lienee peräisin myös pääsiäisen vuosittaisen ajankohdan laskemiseen tarkoitettun pääsiäistäulun käyttö kronologian muodostamisen apuvälineenä. Varhaisin säilynyt islantilainen pääsiäistäulu⁵⁸ alkaa 1120-luvulta. Se, kuten Bedankin käyttämä pääsiäistäulu, näyttää myös 19 vuoden mittaisen kuun kierron. *Islantilaisten kirjan* kronologia päättyy vuoteen 1120, jolloin tapahtui *aldamót*, yhden kuun kierron loppu ja seuraavan alku.⁵⁹

Piispa Gizurrin kuoleman yhteydessä mainitaan kirkon päämiehiä ja Välimeren maiden hallitsijoita, jotka kuolivat samana vuonna kuin Gizurr: Jerusalemin kuningas Baldwin I, Jerusalemin patriarkka Arnaldus ja kreikkalaisten kuningas Aleksios I Komnenos. Ari osaa myös kertoa, kuolivatko he ennen vai jälkeen Gizurrin. Näistä tapahtumista on *Islantilaisten kirjan* kirjoitushetkellä ollut vain reilu vuosikymmen aikaa. Patriarkka Arnalduksen mainitseminen *Islantilaisten kirjassa* on erityisen kiinnostavaa, sillä häntä ei juuri tunneta eurooppalaisissa aikalaislähteissä. Jotta Ari on voinut sitoa Islannin tapahtumat paitsi Euroopan myös Välimeren ympäristön tapahtumiin, hänellä on täytynyt olla kontakteja eurooppalaisiin oppineisiin sekä muun maailman tapahtumista kertovia lähteitä, esimerkiksi ulkomaisia annaaleja.⁶⁰ Tietoa on voinut kulkeutua Islantiin papiston ja luostarilaitoksen kautta, mutta myös pyhiinvaeltajien matkassa. Keskiajalla oltiin kansainvälisiä, ja yhteydet ulottuivat Välimeren rannoilta Islantiin asti.⁶¹

Islantilaisten kalenterista

Kirsten Hastrup kertoo kirjassaan *Culture and History in Medieval Iceland* islantilaisten ajanlaskusta. Islantilaisten kalenterissa oleellimmat määreet olivat viikko ja *misseri*, puolen vuoden jakso (tekstissä käännetty ilmaisulla 'vuosipuolisko'). Vuoden tapahtumat järjestyivät viikkojen mukaan. Esimerkiksi yleiskäräjät pidettiin, kun kesää oli kulunut kymmenen viikkoa, kuten Arikin kirjoittaa. Myös muiden käräjien piti alkaa viimeistään tietyllä viikolla. Lisäksi kesän seitsemäntenä viikkona oli *fordagar*, muuttopäivät, jolloin sai esimerkiksi muuttaa sekä myydä ja ostaa omaisuutta.⁶²

Kuten *Islantilaisten kirjassakin* kerrotaan, vuosi koostui Islannissa 52 viikosta, joista kussakin oli seitsemän päivää. Viikot järjestettiin puolen vuoden jaksoihin, joita oli vuodessa kaksi, kesä ja talvi. Vuodenaikojen ja *misserin* vaihtuminen olivat tärkeitä tapahtumia islantilaisille. Sekä

⁵⁷ Christensen 1975, 29–32; Adamus Bremensis, *Hamburgische Kirchengeschichte = Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*, toim. Bernhard Schmeidler, Hahn: Hannover 1917; englanninkielinen käännös Adam von Bremen, *History of the Archbishops of Hamburg-Bremen*, käänt. Francis Joseph Tschan, Columbia University Press: New York 1959.

⁵⁸ Reykjavík, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, AM 732 a VII 4to, <https://handrit.is/en/manuscript/view/is/AM04-0732a-VII>, luettu 3.2.2020.

⁵⁹ Ólafía Einarsdóttir 1964, 95, 344–345.

⁶⁰ Ólafía Einarsdóttir 1964, 32–33, 340–341.

⁶¹ Ólafía Einarsdóttir 1964, 34.

⁶² Kirsten Hastrup, *Culture and History in Medieval Iceland. An Anthropological Analysis of Structure and Change*, Oxford University Press: Oxford & New York 1985, 24–29.

ensimmäinen kesä- että talvipäivä olivat juhlapäiviä. Kesän ensimmäistä päivää juhliitaan Islannissa edelleen.⁶³

Islantilaisten kirjassa kerrotaan myös ajanlaskun ongelmista: 52 seitsenpäiväistä viikkoa on yhteensä 364 päivää, kun vuodessa pitäisi olla 365 päivää. *Islantilaisten kirjassa* kerrottu korjaustapa, ylimääräisen viikon lisääminen vuoteen noin joka seitsemäs vuosi, on ajoitettu 900-luvun puoliväliin. Kristillistymisen myötä (n. vuonna 1000) Islantiin tuli uusi ajanlaskutapa. Tämän jälkeen annettiin säännöt vanhan ja uuden kalenterin yhdistämiseen.⁶⁴

Islantilaisten kirjassa mainitaan myös viikonpäivä nimeltä *dróttinsdagr* eli 'Herran päivä', joka tarkoittaa sunnuntaita. Islannissa viikonpäivien nimet pyrittiin muuttamaan 1100-luvun alussa ilmeisesti Hólarin piispan Jón Ögmundrinpojan johdolla, sillä aiemmat nimet viittasivat pakanallisuuteen. Sunnuntain vanhempi nimi, *sunnudagr*, 'auringon päivä', on kuitenkin säilynyt käytössä nykypäivään asti. Myös maanantain vanhempi nimi *mánudagr* (nykyislannissa *mánudagur*), 'kuun päivä', on säilynyt, vaikka se muutettiin 1100-luvulla *annarrdagr*-nimiseksi, mikä tarkoittaa 'toista päivää'. Tiistain ja torstain nimet, *týsdagr* ('Týrin päivä') ja *þórsdagr* ('Þórrin päivä'), vaihdettiin järjestyslukuihin: tiistaista tuli *þriðjudagr* eli 'kolmas päivä' ja torstaista *fimmtudagr*, 'viides päivä'. *Óðinsdagrin* ('Óðinnin päivä') nimi muutettiin *miðvikudagrikxi* eli 'keskiviikkopäiväksi' ja perjantain nimi *frjádagr* ('Friggin päivä') *föstudagrikxi* eli 'paastopäiväksi'. Lauantain nimi *laugardagr*, 'pesupäivä', säilyi muuttumattomana.⁶⁵

Suomennoksesta

Käsillä oleva *Islantilaisten kirjan* suomennos pohjautuu Jakob Benediktssonin toimittamaan, *Íslenzk fornrit* -sarjassa ilmestyneeseen normalisoituun editioon.⁶⁶ Se perustuu 1600-luvulta peräisin oleviin paperikäsikirjoituksiin AM 113 a ja b fol (usein nimetty kirjaimilla B ja A; näistä jälkimmäistä pidetään parempana). Kumpikin käsikirjoituksista on Jón Erlendsson Villingaholtilaisen (k. 1672) tekemä kopio samasta keskiaikaisesta pergamenttikäsikirjoituksesta M, joka on ollut peräisin noin vuodelta 1200 mutta joka on myöhemmin kadonnut. On esitetty, että AM 113 a olisi vanhempi. Tanskan kuninkaan alaisuudessa toiminut islantilainen Árni Magnússon (1663–1730) arveli, että luterilainen Skálholtin piispa Brynjólfur Sveinsson (1605–1675) olisi pyytänyt Jónia tekemään toisen kopion (AM 113 b), koska hän oli pitänyt ensimmäistä kopiota epätarkkana. Käsikirjoituksessa AM 113 b sanat ovat kirjoitusasultaan pääosin arkaaisempia ja lähempänä oletetun esikuvan kirjoitusasuja kuin a:n. Jón on kirjoittanut käsikirjoituksen AM 113 a loppuun, että se on tehty ”seuraavana maanantaina Dominica Jubilateen jälkeen” (*mánudaginn næstan eftir Dominicam Jubilate*) eli 21. huhtikuuta 1651.⁶⁷ Aikaisemmin on uskottu, että M olisi ollut Arin itse kirjoittama käsikirjoitus, mikä on epätodennäköistä.⁶⁸ Suomennos- ja toimitustyössä

⁶³ Árni Björnsson, *Icelandic Feasts and Holidays*, Iceland Review: Reykjavík 1980, 39; Hastrup 1985, 25–27.

⁶⁴ Hastrup 1985, 27–29.

⁶⁵ Hastrup 1985, 25.

⁶⁶ Jakob Benediktsson toim., *Íslendingabók. Landnámabók. Fyrri hluti* (Íslenzk fornrit, 1), Hið Íslenzka fornritafélag: Reykjavík 1968.

⁶⁷ Jakob Benediktsson 1968, xlv.

⁶⁸ Anne Holtsmark toim., *Ari Þorgilsson hinn froði: Íslendingabók*, Dreyer: Oslo; Svenska bokförlaget Norstedts: Stockholm; Ejnar Munksgaard: København 1952, 5–6; Jakob Benediktsson 1968, xlv.

Jakob Benediktssonin toimittaman edition johdannosta ja selityksistä on ollut paljon hyötyä. Sen lisäksi olemme käyttäneet apuna Siân Grønlien *Islantilaisten kirjan* englanninkielistä, johdannolla varustettua käännöstä.⁶⁹ *Islantilaisten kirjasta* on ilmestynyt useita muitakin saksan- ja englanninkielisiä käännöksiä.⁷⁰

Suomennos on toteutettu ryhmätyönä osana ”Muinaisislannin lukukurssi- ja käännöspiiri” -kurssia Turun yliopistossa. Projekti aloitettiin keväällä 2016 ja saatettiin loppuun keväällä 2017. Kurssin ohjaajana ja projektin johtajana on toiminut Kendra Willson, jolla on myös ollut päävastuu työn etenemisestä. Kääntäjät ovat opiskelijoita arkeologian, historian ja kielten oppiaineista, joten käännös on monitieteisen yhteistyön tulos. Suomennos ja johdannon teksti ovat pääosin opiskelijoiden laatimia. Tutkija Kirsi Kanerva on kommentoinut johdantoa ja suomennosta ja sen kieliasua sekä ollut mukana toimittamassa tekstiä lopulliseen muotoonsa.

Muinaisislantilaisen tekstin kääntäminen nykysuomeksi oli hyvin haasteellista kulttuurien ja kielten välisten erojen vuoksi. Kääntäessämme tekstiä jouduimme monesti miettimään pitkään, miten ilmaista tekstin sisältö mahdollisimman selkeästi jättämättä kuitenkaan mitään olennaista tietoa pois käännöksestä. Suomenkielisten vastineiden löytäminen muinaisislantilaisille ilmauksille oli usein vaikeaa, eikä osalle tekstissä esiintyvistä käsitteistä välttämättä edes ole olemassa suomalaista vastinetta. Lisäksi suomen lauserakenne poikkeaa muinaisislannin lauserakenteesta siinä määrin, että jouduimme usein kääntämään koko virkkeen ympäri voidaksemme kirjoittaa sujuvaa tekstiä.

Nimiä kääntäessämme jouduimme pohtimaan, onko niitä tarpeellista kääntää vai olisiko ne aiheellista säilyttää alkuperäisessä muodossaan. Koska halusimme ennen kaikkea kunnioittaa lähtötekstiä ja tuoda esiin islantilaisen kulttuurin erityisyyttä, päätimme säilyttää henkilönnimien alkuperäisen, islantilaisen kirjoitusasun. Sen vuoksi käytämme käännöksessämme islantilaisia kirjaimia *þ* ja *ð*. *Þ*-kirjain vastaa soinnitonta *th*-äännettä (kuten englannin sanassa *Thursday*), kun taas *ð*-kirjain ääntyy kuin (soinnillinen) *th*-äänne sanassa *the*.

Emme myöskään ole kääntäneet paikannimiä, sillä monet tekstissä mainitut paikat ovat yhä olemassa ja ne tunnetaan edelleen samoilla nimillä. Olemme kuitenkin pyrkineet tarjoamaan kielen rajojen salliessa lisäksi suomenkielisen nimen tekstissä nimetyille paikoille. Henkilöiden lisä- ja lempinimet olemme kuitenkin mahdollisuuksien ja parhaan taitomme mukaan kääntäneet suomeksi, sillä mielestämme ne tarjoavat lukijalle tietoa henkilöistä sekä käsityksen joko heidän luonteestaan tai ulkonäöstään. Tekstistä ei valitettavasti käy ilmi, miten henkilöt ovat lisänimensä ansainneet, ja osan nimistä voisikin tulkita eri tavoin. Käännökseemme olemme valinneet todennäköisimmän vaihtoehdon tai selittäneet alaviitteissä nimen taustaa. Suomennoksen riittävän informatiivisuuden varmistamiseksi olemme myös antaneet alaviitteissä lisätietoja niistä tekstissä käsitellyistä tapahtumista ja ilmiöistä, jotka ovat suomalaiselle lukijalle todennäköisesti vieraita.

Suomennostyö on ollut aikaa vievää ja haastavaa, mutta myös hyvin antoisaa ja opettavaista, usein myös hauskaa. Olemme projektin aikana oppineet paljon Islannista, sen historiasta ja

⁶⁹ Grønlie toim., *Íslendingabók. Kristni saga*.

⁷⁰ Friedrich Christoph Dahlmann, *Forschungen aus dem Gebiet der Geschichte*, Altona: Johann Friedrich Hammerich 1822; Walter Baetke, *Islands Besiedlung und älteste Geschichte* (Thule: Altnordische Dichtung und Prosa, 23), s.n.: Jena 1928 (alkup. Diederichs: Düsseldorf 1967); Halldór Hermannsson toim. ja käänt., *The Book of the Icelanders* (Islandica, 20), Cornell University Press: Ithaca 1930.

kielestä sekä kääntämisestä yleisesti, mutta ennen kaikkea olemme oppineet toisiltamme. Tekstiä suomentaessamme olemme pyrkineet säilyttämään alkuperäistekstin käyttöyhteyden mukaiset merkitykset ja välittämään ne lukijalle mahdollisimman tarkasti ja selkeästi. Tavoitteena on ollut kääntää keskiajan islantilaisen kulttuurin tuote suomalaiselle lukijalle ymmärrettäväksi. Tämä edellyttää aina myös tulkintaa sekä käännettävän kielen ja kulttuurin ja sen todellisuuden ja maailmankuvan perusteellista tuntemista ja tunnistamista.⁷¹

Julkaistava teksti tuo kaikkien Islannin ja Skandinavian historiasta kiinnostuneiden tutkijoiden, opiskelijoiden ja muiden lukijoiden ulottuville suomeksi yhden merkittävimmistä Islannin varhais historian lähteistä. Toivomme, että käännoksemme lisää mielenkiintoa Islantia ja sen kulttuuria kohtaan sekä kannustaa lukijoita tutustumaan myös muuhun islantilaiseen kirjallisuuteen.

⁷¹ Suomennosstrategiamme periaatteista tarkemmin ks. esim. Pirjo Kukkonen, 'Kielen ja kulttuurin dialogia', teoksessa Pirjo Kukkonen toim., *Kielen ja kulttuurin dialogia*, Yliopistopaino: Helsinki 1993, 9–21; Pirjo Kukkonen, 'The Semiotic Dimension. Semantic and Pragmatic Methods and Their Relevance for Translation Studies', teoksessa Pirjo Kukkonen toim., *Kielen ja kulttuurin dialogia*, Yliopistopaino: Helsinki 1993, 35–50; Pirjo Kukkonen, 'Kulttuurisemiotiikka ja dialogisuuden käsite käännostudkimuksessa', teoksessa Pirjo Kukkonen toim., *Kielen ja kulttuurin dialogia*, Yliopistopaino: Helsinki 1993, 51–68.

ARI VIISAS ÞORGILSINPOIKA

Islantilaisten kirja

Kirjoitin *Islantilaisten kirjan* aluksi piispoillemme Þorlákrille ja Ketillille ja näytin sen sekä heille molemmille että pappi Sæmundrille. Ja koska se miellytti heitä niin, että he halusivat pitää kirjan sellaisena kuin se oli sekä laajentaa sitä, olen nyt kirjoittanut tämän samalla tavalla, lukuun ottamatta sukuluetteloja ja kuninkaitten sukupuita. Olen lisännyt kirjaan sen, mitä olen myöhemmin saanut selville, ja tarina on nyt kerrottu perusteellisemmin tässä kirjassa kuin ensimmäisessä. Jos olen sanonut tässä kirjassa jotain väärin, on sen sijaan syytä sisällyttää kirjaan se tieto, joka osoittautuu todemmaksi.

Sveamaan kuninkaan Óláfr Puunveistäjän⁷² poika oli Hálfðan Valkojalka,⁷³ Ylämaan⁷⁴ kuningas, jonka poika oli Pieru-Eysteinn,⁷⁵ jonka poika oli Hálfðan Antelias ja Ruoanpihistelijä.⁷⁶ Hänen poikansa oli Goðröðr Jahtikuningas,⁷⁷ jonka poika oli Hálfðan Musta,⁷⁸ jonka poika oli Haraldr Kaunotukka, josta ensimmäisenä tästä suvusta tuli koko Norjan kuningas.

Tässä kirjassa on nämä luvut:⁷⁹

- i. Islannin asuttamisesta
- ii. Maanasuttajista ja lainsäädännöstä
- iii. Yleiskäräjien perustamisesta
- iv. Kalenterin uudistamisesta
- v. Nelijaosta
- vi. Grönlannin asuttamisesta
- vii. Siitä, kun kristinusko tuli Islantiin
- viii. Ulkomaalaisista piispoista
- ix. Piispa Ísleifrista
- x. Piispa Gizurrista

⁷² Óláfr trételgja.

⁷³ Hálfðan hvítbeinn.

⁷⁴ Ylämaa (*Upplönd*) eli Oppland, maakunta Keski-Norjassa.

⁷⁵ Eysteinn fretr.

⁷⁶ Hálfðan inn mildi ok inn matarilli. 1300-luvun alussa kirjoitetussa, *Hauksbók*-nimellä tunnetussa käsikirjoituksessa oleva teksti *Upplannin kuninkaát* (*Af Upplendinga konungum*) kertoo Hálfðanin lisänimien syyksi sen, että tämä palkitsi miehensä avokätisesti kullalla (siinä missä muut antoivat hopeaa), mutta ei tahtonut antaa näille ruokaa. Ks. C.C. Rafn toim., 'Af Upplendinga konungum', teoksessa *Fornaldar sögur Norðrlanda eptir gömlum handritum*, 2. bindi, prentadar í Enni Poppsku prentsmidju: Kaupmannahöfn 1829, 103-106, tässä 104; suom. Annakaisa Alander käänt., 'Upplannin kuninkaát', teoksessa Helga Hilmisdóttir, Kirsi Kanerva & Sari Päivärinne toim., *Egill Yksikääinen. Muinaissaagoja Pohjolasta*, Finn Lectura: Helsinki 2013, 83–86, tässä 85.

⁷⁷ Goðröðr Veiðikonungr: lisänimi voi tarkoittaa myös 'metsästäjäkuningasta' tai 'kalastajakuningasta'.

⁷⁸ Hálfðan inn svarta.

⁷⁹ Otsikko on kirjoitettu latinaksi: *In hoc codice continentur capitula*.

Tästä alkaa *Islantilaisten kirja*.⁸⁰

1. Islannin asuttamisesta

Islanti asutettiin aluksi Norjasta käsin kuningas Haraldr Kaunotukan, Hálfdan Mustan pojan päivinä, kun Ívarr, Ragnarr Karvahousun⁸¹ poika, antoi tappaa Eadmund Pyhän, Englannin kuninkaan. Näin arvioivat kasvatusisäni Teitr, piispa Ísleifrin poika, joka on viisain tuntemani mies, ja setäni Þorkell Gellirinpoika, jonka muisti yltää kaukaisiin aikoihin, sekä Þuríðr, Snorri Päällikön⁸² tytär, joka oli hyvin viisas ja luotettava. Tämä kuningas Eadmundin kuolema tapahtui 870 vuotta Kristuksen syntymän jälkeen, kuten on kirjoitettu hänen saagassaan.

Ingólfr oli norjalainen mies, josta on todenmukaisesti kerrottu, että hän matkusti Islantiin ensimmäisen kerran silloin, kun Haraldr Kaunotukka oli kuudentoista talven ikäinen ja toisen kerran muutaman vuoden kuluttua. Hän asettui etelään Reykjarvíkiin. Paikkaa Minþakin⁸³ särkeän itäpuolella, jossa hän nousi ensimmäistä kertaa maihin, kutsutaan Ingólfshöfðiksi,⁸⁴ ja länteen Ölfossá-joesta on Ingólfsvellir⁸⁵, jonka hän myöhemmin otti haltuunsa.

Tuohon aikaan Islanti oli vuorilta rantaan saakka metsän peitossa. Siellä eli kristittyjä miehiä, joita norjalaiset kutsuivat nimellä *papar*. Nämä lähtivät sittemmin pois, sillä he eivät halunneet asua täällä pakanoiden kanssa, mutta jättivät jälkeensä irlantilaisia kirjoja, kelloja ja sauvoja: näin saatiin tietää heidän olleen irlantilaisia.

Sitten alkoivat monet lähteä Norjasta Islantiin, kunnes kuningas Haraldr kielsi lähtemisen, sillä hän epäili maansa autioituvan. Silloin sovittiin, että jokaisen miehen, joka matkusti Norjasta Islantiin, olisi maksettava kuninkaalle viisi äyriä, ellei hän ollut saanut poikkeuslupaa. Sanotaan, että Haraldr oli kuninkaana seitsemänkymmentä talvea ja saavutti kahdeksankymmenen talven iän. Näin sai alkunsa vero, jota nykyään kutsutaan maaäyriksi.⁸⁶ Mutta toisinaan maksettiin enemmän, joskus vähemmän, kunnes Óláfr Vankka⁸⁷ teki selväksi, että kaikkien, jotka matkustivat Norjan ja Islannin välillä, olisi maksettava kuninkaalle puoli markkaa, paitsi naisten ja niiden, jotka kuningas vapautti tästä velvollisuudesta. Näin kertoi meille Þorkell Gellirinpoika.

⁸⁰ Aloitus on kirjoitettu latinaksi: *Incipit libellus Islandorum*.

⁸¹ Ragnarr loðbrók.

⁸² Snorri Goði: *goðit* olivat paitsi päällikköjä, myös pappeja, ks. johdanto.

⁸³ *Minþak* on iirinkielinen nimitys (vrt. muinaisiiri *min-* 'jauhot') voista ja jauhoista koostuvalle taikinalle, jota on käytetty meriretkillä janon sammuttamiseksi. Ks. Richard Cleasby & Gudbrand Vigfusson, *An Icelandic-English Dictionary*, Clarendon Press: Oxford 1874, 430 s.v. *minþak*.

⁸⁴ Ingólfirinniemi.

⁸⁵ Ingólfirinnäki.

⁸⁶ *Landaurar*.

⁸⁷ Óláfr inn digri: *digri* voi tarkoittaa joko 'vahvaa', 'paksua' tai 'lihavaa'. Óláfr tunnetaan paremmin Pyhänä Olavina.

2. Maanasuttajista ja lainsäädännöstä

Hrollaugr, Møren jaarli Rögnvaldrin poika, asettui asumaan itään, Síðaan.⁸⁸ Sieltä ovat peräisin rinteeläiset.

Ketilbjörn Ketillinpoika Norjasta asettui etelään ylemmälle Mosfellille.⁸⁹ Sieltä ovat peräisin sammalmäkeläiset.

Auðr, norjalaisen päällikön Ketill Lattanenän⁹⁰ tytär, asettui länteen Breiðafjörðrin⁹¹ alueelle. Sieltä ovat peräisin leveävuonolaiset.

Helgi Hoikka⁹² Norjasta, Eyvindr Idänmiehen⁹³ poika, asettui pohjoiseen Eyjafjörðrin⁹⁴ alueelle. Sieltä ovat peräisin saarivuonolaiset.

Sitten kun Islanti oli tullut laajalti asutetuksi, idänmies nimeltä Úlfjótr toi tänne ensi kertaa Norjasta lain, ja sitä kutsuttiin Úlfjótrinlaiksi; niin Teitr kertoi meille. Úlfjótr oli Gunnarrin isä, ja Gunnarrista polveutuvat syvälaaksolaiset⁹⁵ Eyjafjörðrin alueella. Tämä laki perustui enimmäkseen tuon aikaiseen Gulapingin lakiin⁹⁶ sekä Þorleifr Viisaan,⁹⁷ Hordalandin Kárin⁹⁸ pojan, neuvoihin siitä, missä kohtaa lakiin tuli tehdä lisäyksiä tai poistaa jotain tai säätää jollain toisella tavalla. Úlfjótr asui idässä Lónissa.⁹⁹

On kerrottu, että Úlfjótrin kasvattiveli oli Grímr Vuohenparta,¹⁰⁰ joka tutki koko Islannin hänen neuvostaan, ennen kuin yleiskäräjät pidettiin. Jokainen mies tässä maassa antoi hänelle maksun, ja myöhemmin hän antoi varat pyhäköille.

⁸⁸ Nimi tarkoittaa 'rinnettä'.

⁸⁹ Sammalmäki.

⁹⁰ Ketill flatnefr.

⁹¹ Vuono Länsi-Islannissa. Suomenkielinen käännös sen nimestä olisi 'leveävuono'.

⁹² Helgi inn magri.

⁹³ *Austmaðr*. Idästä puhuessaan muinaisislantilaiset tarkoittivat yleensä Norjaa.

⁹⁴ Vuono. Kirjaimellisesti vuonon nimi tarkoittaa 'saarivuonoa'.

⁹⁵ *Djúpdælir* eli Djúpdalrin asukkaat.

⁹⁶ *Gulaping* (nor. *Gulating*) oli Norjan ensimmäisiä käräjiä, joka kutsuttiin koolle Norjan länsirannikolla, Bergenin pohjoispuolella sijaitsevassa Gulenissa noin vuosina 900–1300. Gulapingin laki (*Gulatingsslov*) on säilynyt 1200-luvun puolivälistä peräisin olevassa käsikirjoituksessa (DonVar 137 4o) sekä useissa nuoremmissa käsikirjoituksissa. Ks. Björn Eithun, Magnus Rindal & Tor Ulset toim., *Den eldre Gulatingsslova* (Norrøne tekster, 6), Riksarkivet: Oslo 1994, 12–26; Laurence Marcellus Larson toim., *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*, Columbia University Press: New York 1935; George T. Flom toim., *The Old Norwegian General Law of the Gulathing* (Illinois Studies in Language and Literature vol. 20, no 3–4), University of Illinois at Urbana: Urbana 1937; Knut Robberstad käänt., *Gulatingss lovi* (Norrøne bokverk, 33), Det Norske samlaget: Oslo 1937.

⁹⁷ Þorleifr inn spaki.

⁹⁸ Hörða-Kári.

⁹⁹ Lampi.

¹⁰⁰ Grímr geitskór: edition pohjana olevassa käsikirjoituksessa lisänimi on kirjoitettu *geitscor*, mikä on voitu lukea sanaksi *geitskór* eli 'horsma' tai *geitskór* eli 'vuohenparta' tai 'vuohenjalka'. Pidämme 'Vuohenpartaa' todennäköisimpänä vaihtoehtona, sillä muinaisislannista tunnetaan muitakin partaan viittaavia lisänimiä.

3. Yleiskäräen perustamisesta

Yleiskäräjät perustettiin Úlfjótrin ja kaikkien maanmiesten päätöksestä sinne, missä ne nyt pidetään.¹⁰¹ Aiemmin käräjät oli pidetty Kjalarnesissa,¹⁰² missä niihin osallistuivat Þorsteinn, joka oli Ingólfr Maanasuttajan poika ja lainpuhujaja Þorkell Kuun¹⁰³ isä, sekä ne päälliköt, jotka sinne kokoontuivat.

Eräs mies, joka omisti maata Bláskógarissa,¹⁰⁴ oli tuomittu orjan tai vapautetun miehen murhasta. Hänen nimensä oli Þórir Vinoparta,¹⁰⁵ ja hänen tyttärenpoikaansa kutsuttiin Þorvaldr Vinoparraksi. Tämä lähti myöhemmin Austfirðirin alueelle¹⁰⁶ ja poltti siellä veljensä Gunnarrin sisälle tämän taloon.¹⁰⁷ Niin kertoi Hallr Órökjanpoika. Murhatun nimi oli Kolr. Hänen mukaansa tunnetaan se rotko, jota on kutsuttu nimellä Kolrinrotko¹⁰⁸ siitä lähtien, kun hänen ruumiinsa löytyi sieltä.

Siitä maasta Bláskógarissa tuli sitten yhteistä maata, ja maanmiehet asettivat sen yleiskäräjien käyttöön. Sen vuoksi siellä on yleistä maata, jonka metsistä kerätä polttopuuta yleiskäräjille, ja nummea hevosille laitumeksi. Näin kertoi meille Úlfheðinn.

Niin ovat myös viisaat miehet kertoneet, että kuudenkymmenen talven jälkeen Islanti oli kokonaan asutettu, niin ettei uusia alueita enää sen jälkeen otettu käyttöön. Niihin aikoihin Hrafn, Hængur¹⁰⁹ Maanasuttajan poika, ryhtyi lainpuhujaksi Úlfjótrin jälkeen ja hoiti tointa kaksikymmentä kesää. Hän oli Rangárhverfistá.¹¹⁰ Tämä tapahtui viisaiden miesten laskujen mukaan kuusikymmentä talvea kuningas Eadmundin tapon jälkeen,¹¹¹ yksi tai kaksi talvea ennen kuin Haraldr Kaunotukka kuoli.

¹⁰¹ Þingvellir.

¹⁰² Köliniemi.

¹⁰³ Þorkell máni.

¹⁰⁴ Sinimetsät.

¹⁰⁵ Þórir kroppinskeggi.

¹⁰⁶ Itävuonot.

¹⁰⁷ Murhapolito: esimerkiksi johdannossa mainitussa *Poltetun Njállin saagassa* koston kierre huipentuu siihen, että Njáll perheineen tapetaan polttamalla heidät sisälle taloonsa. Sisälle polttamista pidettiin kunnianttomana tapana surmata tai kostaa, sillä kyseessä ei ollut tasaväkinen tai reilu taistelu. Ks. Einar Ól. Sveinsson toim., *Brennu-Njáls saga*, 328–332; suom. Antti Tuuri käänt., *Poltetun Njállin saaga*, 286–290; ks. myös Lars Lönnroth, *Njáls Saga: A Critical Introduction*, University of California Press: Berkeley & Los Angeles 1976, 175–185.

¹⁰⁸ Kolsgjá.

¹⁰⁹ *Hængur* tarkoittaa 'uroslolta' eli 'kojamoaa'.

¹¹⁰ Kiertojoen seutu.

¹¹¹ *Islantilaisten kirjan* mukaan siis vuonna 930.

Þórarinn Raginveli, Óleífr Väistimen¹¹² poika, ryhtyi lainpuhujaksi Hrafnin jälkeen ja toimi tehtävässä toiset kaksikymmentä kesää. Hän oli linnavuonolainen.¹¹³

4. Kalenterin uudistamisesta

Siihen aikaan kun tämän maan viisaimmat miehet olivat laskeneet, että kahteen vuosipuoliskoon menee neljä päivää neljanteen suursataan¹¹⁴ – siitä tulee kaksi kuudetta¹¹⁵viikkoa, tai kaksitoista kolmenkymmenen yön mittaista kuukautta ja neljä päivää päälle – he huomasivat auringon kulusta kesän siirtyneen kauemmas kevääseen. Tämä johtui siitä, että kahdessa vuosipuoliskossa oli kokonaisten viikkojen lisäksi yksi ylimääräinen päivä, mutta sitä ei kukaan osannut heille kertoa.

Erään miehen nimi oli Þorsteinn Musta.¹¹⁶ Hän oli leveävuonolainen. Hänen vanhempansa olivat Hallsteinn, mostrilaisen maanasuttajan Þórólfrin¹¹⁷ poika, ja Ósk, Þorsteinn Punaisen¹¹⁸ tytär. Hän uneksi ja kuvitteli olevansa Lakivuorella¹¹⁹ silloin, kun sinne oli kokoontunut paljon väkeä. Hän oli hereillä, mutta kaikki muut ihmiset näyttivät hänestä nukkuvan. Sitten hän uneksi nukkuvansa, mutta kaikkien muiden olevan hereillä. Unen tulkitsi Ósvifr Helginpoika, Gellir Þorkellinpojan äidinisä niin, että kaikki ihmiset olisivat hiljaa, kun hän puhuisi Lakivuorella, mutta sitten, kun hän vaikenisi, kaikki ylistäisivät sitä, mitä hän olisi puhunut. He olivat molemmat hyvin viisaita miehiä.

Kun ihmiset sitten tulivat käräjille, Þorsteinn esitti Lakivuorella ratkaisunsa, että joka seitsemänten¹²⁰ kesään pitäisi lisätä viikko ja kokeilla, miten se toimisi. Ja kävi kuten Ósvifr oli unen tulkinnut: ratkaisu miellytti kaikkia, ja uudistus lisättiin lakiin heti silloin Þorkell Kuun ja muiden viisaiden miesten neuvon mukaisesti.

Oikein laskettuna jokaisessa vuodessa on viisi päivää neljännelle suursadalle¹²¹ – ellei ole karkausvuosi, jolloin on yksi päivä enemmän – mutta meidän laskuissamme päiviä tulee neljä.

¹¹² Óláfr hjalti: *hjalt* voi tarkoittaa 'miekan pontta' (=miekan kahvan päässä oleva nuppi), joskus myös 'miekan väistintä', joka erottaa miekan terää ja kourainta ja suojaa myös asekkä. Voidaan kysyä, viittasiko Óláfrin lisänimi esimerkiksi siihen, että hänen omistamassaan miekkatyypissä oli viikinkimiekoille tyypillinen, 1000-luvulla käytössä yleistynyt väistin. Vaikka Arin aikana 1100-luvulla kyseinen miekkatyypipi mahdollisesti olikin jo yleisempi, olisi se 900-luvun Islannissa, jolloin Óláfr hjaltin kerrotaan eläneen, ollut hyvin harvinainen. Keskiajan islantilaiset kutsuivat myös Shetlantia nimellä *Hjaltland*, mutta lähteet eivät kerro tarkemmin siitä, mistä Óláfr hjalti Islantiin alun perin tuli, eli oliko hän kenties shetlantilainen ja viittaisiko lisänimi siis hänen alkuperäänsä.

¹¹³ *Borgfirzkr* eli Borgarfjörðr-nimellä tunnetulta vuonolta (suom. 'linnavuono') kotoisin oleva henkilö.

¹¹⁴ 364 päivää. Muinaisislannin *hundrað*, 'sata', on joskus voinut tarkoittaa 120 (ns. suursata).

¹¹⁵ 52 viikkoa.

¹¹⁶ Þorsteinn surtr.

¹¹⁷ Þórólfr Mostrarskeggi.

¹¹⁸ Þorsteinn inn rauði.

¹¹⁹ Lögberg.

¹²⁰ Tekstikohdan kirjaimellinen käännös on 'seitsemäs', mutta varsinainen merkitys on 'kuudes' vuosi. Ari käytti latinankielisiä lähteitä ja sai vaikutteita ajanlaskuunsa niistä. Näissä sekä ensimmäinen että viimeinen vuosi lasketaan mukaan lukuun. Ks. Magnús Már Lárusson, 'Interkalation, Island', teoksessa John Granlund toim. *Kulturhistorisk lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid*. Bd VII: Hovestad-Judar, Örnforlaget: Helsingfors; Allhems förlag: Malmö 1962, 441–444.

¹²¹ 365 päivää.

Ja silloin kun meidän laskujemme mukaan lisätään viikko joka seitsemänteen¹²² vuoteen mutta ei mitään muihin vuosiin, tulee seitsemästä vuodesta yhteensä yhtä pitkiä molempien laskutapojen mukaan. Mutta jos tulee kaksi karkausvuotta niiden vuosien väliin, joihin pitää lisätä viikko, silloin lisäys pitää tehdä kuudentena¹²³ vuonna.

5. Nelijaosta

Þórðr Huutajan,¹²⁴ leveävuonolaisen Óleifr Pikkuhukan¹²⁵ pojan, ja Oddrin, jota kutsuttiin Kieli-Oddriksi,¹²⁶ välillä oli iso oikeusriita. Oddr oli linnavuonolainen. Hänen poikansa Þorvaldr oli mukana polttamassa sisälle Þorkell Torkku-Ketillinpoikaa¹²⁷ Örnólfsdalrissa¹²⁸ yhdessä Kana-Þóririn kanssa.¹²⁹ Þórðr Huutaja oli kantajana oikeudessa, koska Hersteinn Þorkellinpoika, Torkku-Ketillin pojanpoika, oli naimisissa Þórunnin, hänen sisarentyttärensä kanssa. Þórunn oli Helgan ja Gunnarrin tytär ja hänen sisarensa Jófríðr oli naimisissa Þorsteinn Egillinpojan¹³⁰ kanssa.

Polttajia vastaan nostettiin syyte niillä käräjillä, jotka olivat Borgarfjörðrissa siinä paikassa, jota myöhemmin kutsuttiin Þingnesiksi.¹³¹ Silloin lakina oli, että tapposyyte piti nostaa niillä käräjillä, jotka olivat lähimpänä tapahtumapaikkaa. Mutta vastapuolet taistelivat siellä, eikä käräjiä voitu pitää lain edellyttämällä tavalla. Siellä kaatui Þórðr Huutajan joukoista Þórólfr Kettu,¹³² Álfr Laaksolaisen¹³³ veli. Mutta sitten asia siirrettiin yleiskäräjille, ja niiden yhteydessä he taistelivat uudelleen. Silloin kaatui miehiä Oddrin joukoista. Kana-Þórir julistettiin kuitenkin lainsuojattomaksi, ja myöhemmin hänet ja useita muita niistä, jotka olivat olleet mukana Þorkellin poltossa, tapettiin.

Silloin Þórðr Huutaja piti Lakivuorella puheen siitä, kuinka vaikeaa ihmisten oli lähteä vieraille käräjille nostamaan syytettä taposta tai kärsimästään vahingosta, ja kertoi, millaisia esteitä hänellä oli ollut, ennen kuin hän onnistui saamaan tälle asialle oikeutta. Hän sanoi ongelmien jatkuvan kerta kerran perään, jos ei tehtäisi parannuksia.

¹²² Oikeasti tarkoittaa 'kuudetta vuotta', suora käänös 'seitsemäs'.

¹²³ Oikeasti tarkoittaa 'viidettä', suora käänös 'kuudes'. Islantilaiset tunsivat myös juliaanisen kalenterin karkausvuosineen, mutta laskivat itse vuoden kokonaisina viikkoina. He osasivat myös suhteuttaa oman kalenterinsa yleiseurooppalaiseen.

¹²⁴ Þórðr gellir.

¹²⁵ Óláfr feilan.

¹²⁶ Tungu-Oddr.

¹²⁷ Blund-Ketill.

¹²⁸ Örnólfrin laakso.

¹²⁹ Kana-Þórirista (Hoensa-Þórir) kertoo *Hoensa-Þóris saga* (ei suom.). Ks. Sigurður Nordal & Guðni Jónsson toim., 'Hoensa-Þóris saga', teoksessa *Borgfirðingasögur. Hoensa-Þóris saga. Gunnlaugs saga ormstungu. Bjarnar saga Hítðelakappa. Heiðarvígga saga. Gísls þátr Illugasonar* (Íslenzk fornrit, 3), Hið Íslenzka fornritafélag: Reykjavík 1938, 1–47.

¹³⁰ Þorsteinn mainitaan todennäköisesti siksi, että hänen isänsä Egill Skallagrímsson oli maineikas henkilö, josta kertoo *Egillin saaga*. Ks. Sigurður Nordal toim., *Egils saga Skalla-Grímssonar* 1955; suom. Antti Tuuri käänt., *Egillin, Kalju-Grímrin pojan saaga*.

¹³¹ Nimi tarkoittaa 'Käräjäniemeä'.

¹³² Þórólfr refr.

¹³³ Álfr í Dölum.

Silloin maa jaettiin neljänneksiin, niin että jokaiseen neljännekseen tuli kolmet käräjät, missä käräjämiesten tuli käsitellä käräjäasioita yhdessä, paitsi pohjoisessa neljänneksessä oli neljät käräjät, koska siellä asukkaat eivät suostuneet muuhun. Ne, jotka asuivat Eyjafjörðrin pohjoispuolella, eivät halunneet mennä sinne käräjille, eivätkä Skagafjörðrille ne, jotka asuivat siitä länteen. Kuitenkin heidän neljänneksessään tuli nimittää yhtä monta tuomaria ja yleiskäräjille yhtä monta lakineuvoston jäsentä kuin kaikissa muissakin. Sitten asetettiin neljänneskäräjät. Niin kertoi meille lainpuhujaja Úlfheðinn Gunnarrinpoika.

Þorkell Kuu, jonka isä oli Þorsteinn Ingólfriðinnpoika, ryhtyi lainpuhujaksi Þórarinn Raginveljen jälkeen ja oli toimessa viisitoista kesää. Sen jälkeen lainpuhujana oli seitsemäntoista kesän ajan Þorgeirr Þorkellinpoika Ljósavatnista.¹³⁴

6. Grönlannin asuttamisesta

Maa, jota kutsutaan Grönlanniksi, löydettiin ja asutettiin Islannista käsin. Eiríkr Punainen¹³⁵ oli nimeltään leveävuonolainen mies, joka matkusti täältä Islannista sinne ja asettui paikkaan, jota sittemmin on kutsuttu Eiríksfjörðriksi.¹³⁶ Hän antoi maalle nimen ja kutsui sitä Grönlanniksi, Vihreäksi maaksi. Hän sanoi, että ihmiset haluaisivat matkustaa sinne, mikäli maalla olisi hyvä nimi. He löysivät niin maan itä- kuin länsiosistakin¹³⁷ ihmisasumuksia, sekä sellaisia veneenosia ja kivirakennelmia, joista voitiin päätellä, että siellä oli käynyt niitä ihmisiä, jotka ovat asuttaneet Viinimaan¹³⁸ ja joita grönlantilaiset kutsuvat *skrælingeiksi*. Eiríkr alkoi asuttaa maata neljätoista tai viisitoista talvea ennen kristinuskon tuloa tänne Islantiin, sen mukaan mitä kertoi Þorkell Gellirinpojalle Grönlannissa eräs mies, joka oli itse seurannut Eiríkr Punaista sinne.

7. Siitä, kun kristinusko tuli Islantiin

Kuningas Óláfr Tryggvinpoika, Óláfrin pojanpoika, Haraldr Kaunotukan pojanpojanpoika, toi kristinuskon Norjaan ja Islantiin. Hän lähetti tähän maahan sen papin, joka oli nimeltään Þangbrandr ja joka opetti täällä ihmisille kristinuskoa ja kasto i kaikki, jotka kääntyivät uskoon. Hallr Þorsteinninpoika Síðasta antoi kastaa itsensä varhaisessa vaiheessa, kuten myös Hjalti Skegginpoika Þjórsárdalrasta ja Gizurr Valkea¹³⁹ Teittrinpoika, Ketilbjörnin pojanpoika Mosfellista sekä moni muu päällikkö. Mutta niitä, jotka vastustivat kristinuskoa ja kieltäytyivät kääntymästä, oli kuitenkin enemmän. Ja sitten kun Þangbrandr oli ollut Islannissa talven tai kaksi, hän lähti pois.

¹³⁴ Suomeksi 'kirkasvesi'.

¹³⁵ Eiríkr inn rauði.

¹³⁶ Eiríkrinvuono. Nykyään paikan nimi on Narsarsuaq.

¹³⁷ Sekä 'itä-' että 'länsiosa' viittaavat tässä alueisiin Grönlannin länsirannikolla. Purjehdittaessa Grönlannin eteläpuolelle idästä käsin saapuu ensin eteläisemmälle eli ns. 'itäiselle' asutukselle.

¹³⁸ Vínland.

¹³⁹ Gizurr inn hvíti.

Täällä ollessaan hän oli tappanut kaksi tai kolme miestä, jotka olivat solvanneet häntä.¹⁴⁰Norjaan tultuaan hän kertoi kuningas Óláfrille kaiken, mitä hänelle Islannissa oli tapahtunut. Hänen mukaansa ei ollut toivoakaan siitä, että täällä koskaan hyväksyttäisiin kristinuskoo.

Óláfr suuttui asiasta kovin ja aikoi antaa pahoinpidellä tai tappaa ne maanmiehemme, jotka olivat siellä Norjassa. Mutta sinä samana kesänä Gizurr ja Hjalti lähtivät täältä Norjaan ja saivat kuninkaan vapauttamaan heidät. He lupasivat kuninkaalle jälleen tukensa, jotta kristinusko vielä hyväksyttäisiin täällä. Heidän mielestään ei ollut epäilystäkään siitä, että tässä tapauksessa oltaisiin suostuvaisia.

Seuraavana kesänä he palasivat Norjasta mukanaan pappi, joka oli nimeltään Þormóðr, ja saapuivat Vestmannaeyjarille,¹⁴¹ kun kymmenen viikkoa kesästä oli kulunut. Heidän matkansa oli sujunut hyvin kaikin puolin. Niin sanoi Teitr kuulleen eräältä mieheltä, joka itse oli paikalla.

Edellisenä kesänä oli säädetty laki, että yleiskäräjille olisi tultava, kun kymmenen viikkoa oli kulunut kesästä, vaikka ennen sinne oli tultu viikkoa aiemmin. He lähtivät heti mantereelle ja sitten yleiskäräjille ja suostuttelivat Hjaltin jäämään Laugardalriin yhdentoista miehen kanssa, sillä tämä oli edellisenä kesänä tuomittu yleiskäräjillä väliaikaiseen maanpakoon¹⁴² jumalanpilkasta. Syyksi tähän oli ilmoitettu, että hän lausui Lakivuorella tämän pilkkarunon:

*En halua jumalia haukkua,
mutta Freyjaa pidän narttuna.*

Gizurr matkasi joukkoineen, kunnes he tulivat Ölfossvatnin äärelle paikkaan, jota kutsutaan nimellä Vellankatla.¹⁴³ He lähettivät sieltä käräjille sanan, että kaikkien heidän liittolaistensa olisi tultava heitä vastaan, koska he olivat saaneet tietää, että heidän vastustajansa halusivat väkivalloin estää heitä saapumasta käräjäpaikalle. Mutta ennen kuin he lähtivät sieltä, tulivat sinne silloin ratsastaen Hjalti ja ne, jotka olivat jääneet hänen kanssaan Laugardalriin.

Sitten he ratsastivat käräjille, ja heidän sukulaisensa ja ystävänsä tulivat sitä ennen heitä vastaan, kuten he olivat pyytäneet. Pakanat kerääntyivät yhteen täysissä aseissa, ja heidän taistelemisensa oli niin lähellä, ettei voinut tietää, mitä tapahtuisi.

Mutta seuraavana päivänä Gizurr ja Hjalti menivät Lakivuorelle ja esittivät asiansa. Ja niin on sanottu, että oli suorastaan erikoista, miten hyvin he puhuivat. Tästä seurasi, että mies toisensa perään nimesi siellä todistajia ja että niin kristityt kuin pakanatkin sanoutuivat irti toistensa laeista ja lähtivät sitten pois Lakivuorelta.

¹⁴⁰ "[...] þá er hann höfðu nitt." Nið tarkoittaa loukkausta tai herjaa, johon liittyi yleensä syytös seksuaalisesta poikkeavuudesta tai pelkuruudesta. Tätä pidettiin julkeana loukkauksena varsinkin miesten kunniaa kohtaan. Muinaisskandinaavisessa yhteiskunnassa kunnianloukkaus oli hyvin vakava rikos, josta lain mukaan oli rangaistuksena lainsuojattomuus. Ks. Preben Meulengracht Sørensen, *The Unmanly Man: Concepts of Sexual Defamation in Early Northern Society*, käänt. Joan Turville-Petre, Odense University Press: Odense 1983.

¹⁴¹ 'Länsimiestensaaret' eli Vestmannaeyjar sijaitsevat Islannin etelärannikolla.

¹⁴² *Fjörbaugsmaðr*. Tuomitun piti lähteä kolmen vuoden sisällä tuomiosta maasta pois kolmeksi vuodeksi; muuten hänet sai tappaa rangaistuksetta.

¹⁴³ Kiehuva kattila.

Sitten kristityt miehet pyysivät Hallr Síðalaista säätämään heille lain, joka seuraisi kristinuskoa. Mutta Hallr vapautti itsensä velvollisuudestaan heitä kohtaan sopimalla Þorgeirr Lainpuhujan¹⁴⁴kanssa, että tämä säätäisi lain. Þorgeirr oli silloin vielä pakana.

Kun miehet myöhemmin palasivat leireihinsä, Þorgeirr kävi makuulle ja levitti taljansa päälleen ja lepäsi koko sen päivän ja seuraavan yön eikä puhunut sanaakaan. Mutta seuraavana aamuna hän nousi ylös ja lähetti sanan, että ihmisten tulisi saapua Lakivuorelle.

Sitten kun väki oli saapunut paikalle, Þorgeirr aloitti puheensa ja sanoi, että hänen mielestään asiat olisivat umpikujassa, ellei kaikilla ihmisillä tässä maassa olisi yhteistä lakia. Hän perusteli ihmisille monin tavoin, että niin ei tulisi antaa tapahtua, ja sanoi siitä seuraavan epäsopua, joka varmasti johtaisi ihmisten kesken sellaisiin rähinöihin, jotka autioittaisivat maan. Hän kertoi, että Norjan ja Tanskan kuninkailla oli ollut keskenään vihamielisyyksiä ja taisteluita pitkään, aina siihen asti, kunnes heidän maanmiehensä tekivät rauhan heidän välillään, vaikka kuninkaat eivät niin halunneet. Tämä ratkaisu sai aikaan sen, että pian kuninkaat lähettelivät arvokkaita lahjoja toisilleen, ja tuo rauha tosiaan säilyi niin kauan kuin he elivät.

”Mielestäni parhaalta ratkaisulta vaikuttaa nyt se”, sanoi Þorgeirr, ”että mekään emme anna niiden, jotka eniten haluavat olla toisiaan vastaan, päättää vaan sovittelimme heidän välillään niin, että kumpikin puoli saa jossain asiassa tahtonsa läpi, mutta kaikilla on sama laki ja sama uskonto. Niin on oleva, että jos revimme kahtia lain, revimme rikki myös rauhan.”

Ja Þorgeirr päätti puheensa sillä tavalla, että molemmat osapuolet myöntivät siihen, että kaikilla tuli olla yksi laki, se, jonka hän päättäisi esittää. Sitten säädettiin laki, että kaikkien tulisi olla kristittyjä ja että niiden, jotka tässä maassa olivat vielä kastamattomia, tuli ottaa kaste. Mutta vanha laki lasten hylkäämisestä¹⁴⁵ ja hevosenlihan syönnistä¹⁴⁶ jäisi voimaan. Ihmiset saisivat halutessaan harjoittaa uhrimenoja piilossa, mutta heidät tuomittaisiin väliaikaiseen maanpakoon, jos he jäisivät

¹⁴⁴ Þorgeirr lögsögumaðr.

¹⁴⁵ Lasten hylkääminen mainitaan muutamassa lähteessä. Ilmeisesti pakanalliseen aikaan liitetty ilmiö on ollut tuttu mutta sitä on pidetty pahana, eikä siitä juurikaan puhuttu. Carol J. Clover on katsonut, että tyttölapsia on joskus hylätty. Ks. Carol J. Clover, 'The Politics of Scarcity: Notes on the Sex Ratio in Early Scandinavia', *Scandinavian Studies* 60 (1988), 147–188; vammaisten lasten hylkäämisestä ks. myös Sean B. Lawing, 'The Place of the Evil. Infant Abandonment in Old Norse Society', *Scandinavian Studies* 85 (2013), 133–150.

¹⁴⁶ Hevosensyönnin katsotaan olleen yleistä pakanallisen ajan uhrijuhlissa Skandinaviassa, ja varmaankin juuri tästä syystä kristillinen kirkko tahtoi kieltää sen. Esimerkiksi Norjassa, mistä kristillistämisyhtymykset Islantiin *Islantilaisten kirjankin* mukaan kantautuivat, kirkkolaki kielsi kaiken lihansyönnin viikoittaisena paastopäivänä eli perjantaina. Tähän rikkeeseen syyllistynyt joutui maksamaan piispalle sakkoa kolme äyriä, ja mikäli kyse oli hevosenlihasta, sakko oli kolme markkaa eli kahdeksan kertaa enemmän. Molemmissa tapauksissa oli myös käytävä ripittäytymässä ja osoitettava näkyvää katumusta. Paastonaikana (40 päivää ennen pääsiäistä) lihansyönnistä tuli maksaa piispalle kolmen markan sakko. Mikäli oli kyse nälänhädästä, sakkoa ei välttämättä tullut – lain mukaan oli parempi, että mies söi koiran kuin että koira söi miehen. Hevosensyönti oli kuitenkin niin suuri rikos, että siihen paastonaikana syyllistynyt joutui luovuttamaan pois kaiken omaisuutensa ja pakenemaan kuninkaan mailta. Laki määräsi edelleen, että mikäli palvelija oli ilman isännän lupaa syönyt hevosenlihaa, isännän oli myytävä palvelija kuninkaan alueiden ulkopuolelle, ja isäntä sai käyttää saamansa kauppahinnan omaksi hyödykseen. Ks. Laurence Marcellus Larson toim., *The Earliest Norwegian Laws*, 48–49. Hevosenlihan (kuten myös mm. kissojen, koirien ja haaskalintujen) syönti paastonaikana kiellettiin myös islantilaisessa *Grágás*-lakikokoelmassa, jossa lain rikkomisesta seurasi väliaikainen lainsuojattomuus. Ks. Vilhjálmur Finsen toim., *Grágás: Konungsbók* (Grágás: Islændernes lovbog i fristatens tid), Odense Universitetsforlag: [Odense] 1974 (alkup. Kjøbenhavn 1852), 34–35.

siitä kiinni. Muutaman talven kuluttua näistä – kuten muistakin pakanallisista tavoista – kuitenkin luovuttiin.

Näistä tapahtumista, kun kristinusko tuli Islantiin, kertoi meille Teitr. Óláfr Tryggvinpoika kaatui pappi Sæmundrin mukaan samana kesänä. Häntä vastaan taistelivat silloin Tanskan kuningas Sveinn Haraldrinpoika, Óláfr Ruotsalainen,¹⁴⁷ joka oli Uppsalan Eiríkr Sveankuninkaan¹⁴⁸ poika, sekä Eiríkr Hákoninpoika, joka oli myöhemmin jaarlina Norjassa. Se tapahtui satakolmekymmentä talvea Eadmundin tapon jälkeen, ja tuhat vuotta Kristuksen syntymän jälkeen yleisen ajanlaskun mukaan.

8. Ulkomaalaisista piispoista

Näin olivat nimeltään ne ulkomaalaiset piispat, jotka ovat olleet Islannissa Teitrin kertoman mukaan: Friðrekr tuli tänne pakanuuden aikaan ja nämä olivat sen jälkeen: Bjarnharðr Kirjaviisas¹⁴⁹ viisi vuotta, Kolr muutaman vuoden, Hróðólfr yhdeksäntoista vuotta, Jóhan Irlantilainen¹⁵⁰ muutaman vuoden, Bjarnharðr yhdeksäntoista vuotta, Heinrekr kaksi vuotta. Lisäksi tänne saapui viisi muuta, jotka sanoivat olevansa piispoja: Örnólfr ja Goðiskálkr ja kolme armenialaista:¹⁵¹ Pétrús ja Ábrahám ja Stéphanús.

Sammalmäkeläinen Grímr Svertingrinpoika ryhtyi lainpuhujaksi Þorgeirrin jälkeen ja oli toimessa kaksi vuotta, mutta sai sitten luvan siihen, että hänen sisarenpoikansa Skapti Þóroddrinpoika hoitaisi virkaa, sillä Grímr oli itse käheä-ääninen. Skapti oli lainpuhujana kaksikymmentäseitsemän kesää. Hän sääti lain viidennesoikeudesta¹⁵² ja määräsi, ettei kukaan tappaja saanut väittää toista ihmistä syylliseksi omaan rikokseensa. Tätä ennen asiasta oli säädetty samalla tapaa kuin Norjassa. Hänen arvovaltansa tuloksena ja hallintonsa seurauksena tuomittiin hänen aikanaan monia päälliköitä ja mahtimiehiä tapoista ja tappeluista lainsuojattomuuteen tai maanpakoon. Skapti veti viimeisen henkäyksensä samana vuonna kuin kaatui myös Óláfr Vankka, joka oli Haraldrin poika, Goðröðrin pojanpoika, Björnin pojanpojanpoika, Haraldr Kaunotukan pojanpojanpojanpoika. Tämä tapahtui kolmekymmentä talvea Óláfr Tryggvinpojan kaatumisen jälkeen.¹⁵³

Sitten Steinn Þorgestrinpoika ryhtyi lainpuhujaksi ja oli toimessa kolme kesää. Sen jälkeen Þorkell Tjörvinpoika hoiti tointa kaksikymmentä kesää. Sitten Gellir Bölverkrinpoika hoiti tointa yhdeksän kesää.

¹⁴⁷ Óláfr inn scenski.

¹⁴⁸ Eiríkr Svíakonungr.

¹⁴⁹ Bjarnharðr inn bókvísi.

¹⁵⁰ Jóhan inn írski.

¹⁵¹ *Ermskir*. Lähetyspiispat ovat saattaneet olla armenialaisia paulikiaaneja. Magnús Már Lárusson taas on esittänyt, että adjektiivi tässä tapauksessa ei viittaakaan Armeniaan, vaan piispat olisivat olleet ortodokseja Saksan Ermlandista (Wermia, nykyisen Puolan alueella). Ks. Grønlie toim., *Íslendingabók. Kristni saga*, 27; Magnús Már Lárusson, 'On the So-called "Armenian" Bishops', *Studia Islandica* 18 (1960), 23–38.

¹⁵² 1000-luvun alkupuolella perustetussa viidennesoikeudessa käsiteltiin valapattoustopauksia ja lakimenettelyyn liittyneitä rikkomuksia sekä niitä tapauksia, joissa neljännesoikeudet eivät olleet pystyneet päättämään yksimieliseen ratkaisuun.

¹⁵³ 1030.

9. Piispa Ísleifrasta

Ísleifr, Gizurr Valkean poika, vihittiin piispaksi, kun Norjan kuninkaana oli Haraldr Sigurðrinpoika, Hálfdanin pojanpoika, Sigurðr Äpärän¹⁵⁴ pojanpojanpoika, Haraldr Kaunotukan pojanpojanpojanpoika. Kun päälliköt ja hyvät miehet näkivät, että Ísleifr oli paljon kyvykkäämpi kuin muut niistä kirkon miehistä, joita oli tässä maassa saatavilla, monet lähettivät poikiaan tämän luokse oppiin ja antoivat vihkiä nämä papeiksi. Myöhemmin kaksi heistä vihittiin piispoiksi: Kollr, joka toimi idässä päin Víkissä¹⁵⁵ ja Jóan Hólarissa.¹⁵⁶

Ísleifrilla oli kolme poikaa, joista kaikista tuli taitavia johtajia: piispa Gizurr ja pappi Teitr, joka oli Hallrin isä, ja Þorvaldr. Teitrin kasvatusisä oli Hallr Haukadalrasta:¹⁵⁷ mies, jonka kaikki sanovat olleen maallikoista anteliain ja lahjoiltaan huomattavin tässä maassa. Minäkin tulín Hallrin luokse seitsemän talven ikäisenä, vuosi isoisäni ja kasvatusisäni Gellir Þorkellinpojan kuoleman jälkeen, ja olin siellä neljätoista talvea.

Gunnarr Viisaasta¹⁵⁸ tuli lainpuhuja Gellirin luovuttua virasta. Hän oli virassa kolme kesää. Hänen jälkeensä Kolbeinn Flosinpoika oli virassa kuusi kesää. Sinä vuonna, kun hän ryhtyi lainpuhujaksi, kuningas Haraldr¹⁵⁹ kaatui Englannissa. Sitten Gellir hoiti tointa toisen kerran kolmen kesän ajan, minkä jälkeen virkaa piti taas Gunnarr yhden kesän. Sitten Sighvatr Surtrinpoika, Kolbeinnin sisarenpoika, piti virkaa kahdeksan kesää. Noihin aikoihin tuli Sæmundr Sigfússinpoika etelästä Ranskasta¹⁶⁰ tähän maahan, ja myöhemmin hänet vihittiin papiksi.

Ísleifr vihittiin piispaksi hänen ollessaan viisikymmenvuotias. Silloin paavina oli Leo VII.¹⁶¹ Ísleifr oli vielä seuraavan talven Norjassa¹⁶² ja palasi sitten tänne. Hän kuoli Skálaholtissa oltuaan piispana kaksikymmentäneljä talvea; niin kertoi Teitr meille. Se tapahtui Herran päivänä,¹⁶³ kuusi yötä Pietarin ja Paavalin muistopäivän¹⁶⁴ jälkeen ja kahdeksankymmentä talvea Óláfr Tryggvinpojan kaatumisen jälkeen. Minä olin silloin kasvatusisäni Teitrin luona ja kahdentoista talven ikäinen.

¹⁵⁴ Sigurðr hrísi oli *Heimskringlan* mukaan yksi niistä Haraldr Kaunotukan neljästä pojasta, jotka tämä sai vaimonsa Snæfriðr Svásintyttären kanssa. Ks. Snorri Sturluson, *Heimskringla I*, toim. Bjarni Aðalbjarnarson, (Íslenzk fornrit, 26), Hið Íslenzka fornritafélag: Reykjavík 1941, 126.

¹⁵⁵ Kirjaimellisesti 'idässä Víkissä' (*í Vík austr*) ('vík' 'lahti'). Kolr mainitaan myös muissa lähteissä (*Kristni saga, Hungrova*); niiden perusteella voidaan päätellä, että Vík viittaa tässä Norjan Víkiin (nykyinen Viken Oslonvuonon alueella) eikä Etelä-Islandissa sijaitsevaan paikkaan Vík í Mýrdal. Ks. Grønlie toim., *Íslendingabók. Kristni saga*, 10, 18.

¹⁵⁶ Jón Ögmundrinpoika (1052–1121), Hólarin piispana vuosina 1106–1121. *Hólar*-sanana merkityksenä on 'kukkulat'.

¹⁵⁷ Haukadalr tarkoittaa 'haukkalaaksoa'.

¹⁵⁸ Gunnarr inn spaki.

¹⁵⁹ Haraldr harðráði ('kova hallitsija') Sigurðrinpoika, 'viimeinen viikinkikuningas', kuoli 1066.

¹⁶⁰ On epäselvää, viittaako termi 'Frakkland' Ranskaan vai nykyisen Saksan alueisiin.

¹⁶¹ Lähtötekstissä on virhe: Laskelmien mukaan tapahtumat sijoittuvat vuoden 1056 tienoille, jolloin paavina ei ollut Leo VII vaan Victor II. Leo VII toimi paavina huomattavasti aiemmin, vuosina 936–939.

¹⁶² Piispa Ísleifr vihittiin virkaansa Bremenissä. Myöhemmin islantilaiset siirtyivät ensin vuonna 1104 perustetun Lundin arkkihiippakunnan alaisuuteen ja vuodesta 1153 alkaen Nidarosin (nyk. Trondheim Norjassa) alaisuuteen.

¹⁶³ Sunnuntaina.

¹⁶⁴ Pyhän Pietarin ja Paavalin muistopäivää vietetään kesäkuun 29. päivä. Piispa Ísleifr kuoli näin ollen 5.7.1080.

Hallr, joka oli sekä hyvämuistinen että rehellinen ja muisti itse sen, kun hänet oli kastettu, kertoi meille, että Þangbrandr kastoï hänet kolmevuotiaana, yksi talvi ennen kuin kristinuskosta tuli täällä laki. Hän perusti tilansa kolmikymmenvuotiaana ja asui Haukadalrissa kuusikymmentäneljä vuotta. Hän oli kuollessaan yhdeksänkymmentäneljävuotias. Tämä tapahtui piispa Martenin juhlan aikaan, kymmenentenä talvena piispa Ísleifrín kuoleman jälkeen.¹⁶⁵

10. Piispa Gizurrista

Piispa Gizurr, Ísleifrín poika, vihittiin piispaksi maanmiestensä pyynnöstä kuningas Óláfr Haraldrínpojan aikana, kaksi vuotta Ísleifrín kuoleman jälkeen. Yhden talvista hän oli ollut tässä maassa ja toisen Götanmaalla. Silloin hänen nimensä sanottiin eri tavoin ja häntä kutsuttiin Gísröðriksi. Niin hän kertoi meille.

Markús Skegginpoika ryhtyi lainpuhujaksi Sighvatrín jälkeen sinä kesänä, kun piispa Gizurr oli ollut tässä maassa yhden talven, ja hoiti tehtävää kahdenkymmenenneljän kesän ajan. Hänen kertomansa mukaisesti on tähän kirjaan kirjoitettu kaikkien niiden lainpuhujien elämästä, jotka olivat virassa ennen meidän aikaamme. Mutta niiden elämästä, jotka olivat olleet ennen hänen aikaansa, kertoivat hänelle hänen veljensä Þórarinn ja heidän isänsä Skeggi sekä muut viisaat miehet, sen mukaisesti, mitä oli kertonut heidän isänisänsä Bjarni Viisas,¹⁶⁶ joka muisti lainpuhujia Þórarinnin ja kuusi muuta tämän seuraajista.

Piispa Gizurr oli maanmiestensä keskuudessa rakastetumpi kuin kukaan muu ihminen, jonka tiedämme olleen tässä maassa. Hänen suosionsa sekä hänen ja Sæmundrín suostuttelujen ansiosta säädettiin lainpuhujia Markúksen avustuksella laki, että kaikkien tulisi laskea ja arvioida omaisuutensa arvo, oli se sitten maaomaisuutta tai irtaimistoa, ja vanna arvion olevan todenperäinen ja maksaa siitä sen jälkeen kymmenykset kirkolle. Niin kaikki Islannissa oleva omaisuus arvotettiin valan alaisena, mukaan lukien itse maa, ja siitä maksettiin kymmenykset kirkolle. Laissa säädettiin, että niin tulisi olla niin kauan kuin Islanti olisi asutettu. Se, että Gizurr sai tämän aikaan, on hyvä osoitus siitä, miten kuuliaisia maanmiehet hänelle olivat.¹⁶⁷

Piispa Gizurr antoi myös kirjata lakiin, että Islannissa olevan piispainistuimen tuli sijaita Skálaholtissa, kun sillä aiemmin ei ollut vakinaista paikkaa. Hän liitti piispanistuimeen Skálaholtin tilukset ja monenlaista muuta varallisuutta niin maan kuin irtaimen omaisuuden muodossa. Mutta kun hänestä näytti siltä, että piispanistuimen omaisuus oli kasvanut riittävän suureksi, hän antoi yli neljänneksen hiippakunnastaan sitä tarkoitusta varten, että tähän maahan saataisiin mieluummin kaksi piispanistuinta kuin yksi, kuten pohjoisen neljänneksen asukkaat olivat häneltä pyytäneet. Piispa Gizurr oli aiemmin käskenyt laskea tämän maan tilalliset, ja tuolloin itävuonolaisten neljänneksessä oli yhteensä 840,¹⁶⁸ kiertojokelaisten neljänneksessä 1 200,¹⁶⁹ leveävuonolaisten

¹⁶⁵ 11.11.1089.

¹⁶⁶ Bjarni inn spaki.

¹⁶⁷ Kappaleen loppuosassa tekstin järjestystä on käännettäessä muokattu alkuperäistekstin merkityksen selkiyttämiseksi ja käännöksen luettavuuden parantamiseksi.

¹⁶⁸ *Sjau hundruð heil*, 'seitsemän kokonaista sataa' tarkoittaa todennäköisesti seitsemän suursataa eli 7 kertaa 120. Itävuonolaisten eli Austfirðirin alueen asukkaiden neljännes oli maan itäinen neljännes.

¹⁶⁹ Kymmenen suursataa. Kiertojokelaisten neljännes, Rangæingafjórðungr, oli maan eteläinen neljännes.

neljänneksessä 1 080¹⁷⁰ ja saarivuonolaisten neljänneksessä 1 440,¹⁷¹ mutta kaikkialla Islannissa laskematta jätettiin ne, joiden ei tarvinnut maksaa käräjämaksua.

Úlfheðinnista, Gunnarr Viisaan pojasta, tuli lainpuhujana Markúksen jälkeen, ja hän oli virassa yhdeksän kesää. Sen jälkeen Bergþórr Hrafninpoika hoiti tointa kuusi kesää, ja sitten Goðmundr Þorgeirrinpoika hoiti sitä kaksitoista kesää.

Ensimmäisenä kesänä, kun Bergþórr toimi lainpuhujana, tehtiin sellainen uudistus, että lakimme kirjoitettaisiin ylös kirjaan Hafliði Márinpojan luona seuraavana talvena, Hafliðin ja Bergþórrin sekä muiden tehtävään valittujen viisaiden miesten sanelun ja neuvojen mukaan. Kaikki ne lainkohdat, joissa uusi laki olisi heidän mielestään vanhaa lakia parempi, olisi uudistettava. Lait esitettäisiin seuraavana kesänä lakineuvostossa ja kaikki ne lait, joita enemmistö ei vastustaisi, säilytettäisiin. Seurauksena oli, että laki henkirikoksen sovittamisesta¹⁷² ja moni muukin laki kirjattiin ylös, ja kirkonmiehet lukivat ne ääneen lakineuvostossa seuraavana kesänä. Muutokset miellyttivät kaikkia, eikä kukaan vastustanut niitä.

Samana kesänä, kun Bergþórr oli ensimmäistä kertaa lainpuhujana, tapahtui myös niin, että piispa Gizurr ei voinut tulla käräjille sairauden vuoksi. Silloin hän lähetti sanan yleiskäräjillä oleville ystävilleen ja päälliköille, että nämä pyytäisivät, että Þorlákr, jonka isä oli Runólfr, Haukadalrin Hallrin veljen Þorleikrin poika, antaisi vihkiä itsensä piispaksi. Kaikki tekivät kuten hän pyysi, ja asia saatiin päätettyä, koska Gizurr oli itse sitä kovasti pyytänyt. Þorlákr lähti ulkomaille sinä kesänä. Hän tuli seuraavana kesänä takaisin, piispaksi vihittynä.¹⁷³

Gizurr vihittiin piispaksi hänen ollessaan neljäkymmenvuotias. Gregorius VII¹⁷⁴ oli silloin paavina. Gizurr vietti seuraavan talven Tanskassa ja palasi tähän maahan sitä seuraavana kesänä. Kun hän oli ollut piispana kaksikymmentäneljä talvea kuten isänsä, vihittiin Jóan Ögmundrinpoika ensimmäiseksi Hólarin istuimen piispaksi. Hän oli tuolloin viidenkymmenen neljän. Kaksitoista talvea myöhemmin, kun Gizurr oli ollut piispana kaiken kaikkiaan kolmekymmentäkuusi talvea, Þorlákr vihittiin piispaksi. Gizurr antoi vielä eläessään vihkiä hänet Skálaholtin piispaksi. Þorlákr oli silloin kolmenkymmenen kahden, ja piispa Gizurr heitti henkensä kolmekymmentä yötä myöhemmin Skálaholtissa, viikon kolmantena päivänä, viidentenä päivänä ennen kesäkuun alkua.¹⁷⁵

Samana vuonna ennen piispa Gizurria kuoli paavi Paschalis II,¹⁷⁶ kuten myös Jerusalemin kuningas Balduin¹⁷⁷ sekä Jerusalemin patriarkka Arnaldus¹⁷⁸ ja Filip Sveankuningas,¹⁷⁹ ja myöhemmin samana kesänä kuoli kreikkalaisten kuningas Alexius.¹⁸⁰ Hän oli tuolloin istunut

¹⁷⁰ Yhdeksän suursataa. Leveävuonolaisten neljännes oli maan läntinen neljännes.

¹⁷¹ Kaksitoista suursataa. Saarivuonolaisten neljännes oli maan pohjoinen neljännes.

¹⁷² *Vígslóði*.

¹⁷³ Piispaksi vihkiminen tapahtui Lundissa 28.4.1118.

¹⁷⁴ Gregorius VII (n. 1015–1085) oli paavina 1073–1085.

¹⁷⁵ 28. toukokuuta 1118.

¹⁷⁶ Paavina 1099–1118.

¹⁷⁷ Balduin I (n. 1058–1118).

¹⁷⁸ Arnulf Chocqueslainen, k. 1118.

¹⁷⁹ *Sviakonungr*. 'Länsi-Götan maakuntalain kuningasluettelossa (1200-luku) mainitun kuningas Filip Hallsteninpojan katsotaan hallinneen n. 1105/1110–1118.

¹⁸⁰ Keisari Aleksios I Komnenos, k. 1118.

kolmekymmentäkahdeksan vuotta Miklagarðrin¹⁸¹ valtaistuimella. Kaksi vuotta myöhemmin pääsiäiskierto¹⁸² vaihtui.

Eysteinn ja Sigurðr olivat silloin olleet seitsemäntoista talvea Norjan kuninkaina isänsä Magnúksen, Óláfr Haraldrinpojan pojan, jälkeen. Tämä tapahtui satakaksikymmentä talvea Óláfr Tryggvinpojan kuoleman jälkeen, kaksisataaviisikymmentä talvea Englannin kuninkaan Eadmundin tapon jälkeen ja viisisataakuusitoista talvea paavi Gregoriuksen¹⁸³ kuoleman jälkeen – sen Gregoriuksen, joka toi kristinuskon Englantiin, kuten on kerrottu. Hän kuoli keisari Fokaksen¹⁸⁴ toisena hallitsijavuotena, yleisen ajanlaskun mukaan kuusisataaneljä vuotta Kristuksen syntymän jälkeen. Siitä on kulunut yhteensä tuhatatakaksikymmentä vuotta.

Tähän loppuu tämä kirja.

Sukuluettelo

Tämä on Islannin piispojen suku ja sukuluettelo:

Ketillbjörn Maanasuttaja, joka asettui etelään Ylä-Mosfellille, oli Teitrin, Gizurr Valkean isän isä, ja Gizurrin poika oli Ísleifr, joka oli Skálaholtin ensimmäinen piispa ja piispa Gizurrin isä.

Hrollaugr Maanasuttaja, joka asettui itään Síðaan Breiðabólstaðriin, oli Özurin isä, ja tämän tytär oli Þórdís, joka oli Hallr Síðalaisen äiti. Hallr oli Egillin isä, ja Egillin tytär oli Þorgerðr, Jóanin äiti, ja Jóan oli Hólarin ensimmäinen piispa.

Auðr Maanasuttajanainen, joka asettui länteen Breiðafjörðrin alueelle Hvammriin, oli Þorsteinn Punaisen äiti, ja Þorsteinn oli Óleifr Pikkuhukan isä. Óleifr oli Þórðr Huutajan isä, ja Þórðr oli Þórhildr Kiirunan¹⁸⁵ isä, ja tämä oli Þórðr Hevosenpään,¹⁸⁶ Karlsefnin isän äiti. Karlsefni oli Snorin, Hallfríðrin isän, isä ja Hallfríðrin poika on Þorlákr, joka nyt on Gizurrin jälkeen Skálaholtin piispana.

Helgi Hoikka,¹⁸⁷ maanasuttaja, joka asettui pohjoiseen Eyjafjörðrin alueelle Kristnesiin, oli Helgan, Einarrin äidin, isä, ja Einarr oli Eyjólfur Valgerðrinpojan isä. Eyjólfurin poika oli Goðmundr, jonka poika oli Eyjólfur, Þorsteinnin isä, ja Þorsteinnin poika on Ketill, joka nyt on Jóanin jälkeen Hólarin piispana.

¹⁸¹ Konstantinopoli.

¹⁸² *Aldamót*. Vuonna 1120 yhdeksäntoista vuoden mittainen kuun kierron jakso (ns. Metonin jakso) päättyi ja uusi alkoi. Keskiaikaisista pääsiäistauluista, jotka määräsivät pääsiäiskierron ja pääsiäisen paikan, osa perustui 19 vuoden mittaiseen kuun kiertoon. Ks. Ólafía Einarsdóttir 1964, 344–345, 349.

¹⁸³ Gregorius I Suuri, k. 604.

¹⁸⁴ Fokas, Bysantin keisari 602–610.

¹⁸⁵ Þórhildr rjúpa.

¹⁸⁶ Þórðr hesthöfði.

¹⁸⁷ Helgi inn magri.

Nämä ovat Ynglingien suvun ja leveävuonolaisten esi-isien nimet:

- i. Yngvi, turkkilaisten kuningas
- ii. Njörðr Sveankuningas¹⁸⁸
- iii. Freyr
- iv. Fjölfnir, joka kuoli Friðfróðissa
- v. Svegðir
- vi. Vanlandi
- vii. Vísburr
- viii. Dómaldr
- ix. Dómarr
- x. Dyggvi
- xi. Dagr
- xii. Alrekr
- xiii. Agni
- xiv. Yngvi
- xv. Jörundr
- xvi. Aun Vanha¹⁸⁹
- xvii. Egill Vendelinvaris¹⁹⁰
- xviii. Óttarr
- xix. Uppsalan Aðísl
- xx. Eysteinn
- xxi. Yngvarr
- xxii. Tie-Önundr¹⁹¹
- xxiii. Ingjaldr Julma¹⁹²
- xxiv. Óláfr Puunveistäjä
- xxv. Hálfðan Valkojalka, Upplannin kuningas
- xxvi. Goðröðr
- xxvii. Óleifr
- xxviii. Helgi
- xxix. Ingjaldr, Ragnarr Karvahousun pojan Sigurðrin tyttärenpoika
- xxx. Óleifr Valkoinen¹⁹³
- xxxi. Þorsteinn Punainen
- xxxii. Óláfr Pikkuhukka, joka heistä ensimmäisenä asettui Islantiin
- xxxiii. Þórðr Huutaja
- xxxiv. Eyjólfur, joka kastettiin myöhäisellä iällä, kun kristinusko saapui Islantiin.
- xxxv. Þorkell
- xxxvi. Gellir, Þorkellin isä, ja Þorkell oli Brandrin ja isäni Þorgilsin isä, ja minun nimeni on Ari.

¹⁸⁸ Njörðr Sviakonungr.

¹⁸⁹ Aun inn gamli.

¹⁹⁰ Egill Vendilkráka. Vendel on pitäjä Ruotsissa. *Kráka* tarkoittaa 'varista'.

¹⁹¹ Braut-Önundr.

¹⁹² Ingjaldr inn illráði.

¹⁹³ Óleifr inn hvíti.